

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav pro archeologii

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Bc. Kamila Šmidová

**Soubor textilních fragmentů z novověkých smetištních vrstev
archeologického výzkumu v Praze 1 - Na Rejdišti čp. 77**

The collection of textile fragments found in rubbish dump dated to modern times
from archaeological excavation in Praha 1 - Na Rejdišti čp. 77

Praha 2015

Vedoucí práce: PhDr. Helena Březinová Ph.D.

Děkuji PhDr. Heleně Březinové, PhD. za cenné rady a připomínky a trpělivé vedení mé práce. Dále bych také ráda poděkovala Bc. Janě Víchové Burešové, DiS. za poskytnuté informace k souboru textilií.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne

.....

Kamila Šmidová

Abstrakt

Hlavním cílem diplomové práce je vyhodnocení archeologických textilií z lokality Na Rejdišti 1 - Praha 1, které pocházejí ze smetištích vrstev. Ty jsou datované od 16. do 19. století. Klíčovým zdrojem poznatků jsou informace z analogických situací pocházejících především z Polska a Německa, kde jsou vyhodnoceny textilní nálezy ze smetištích vrstev, studen, jímek a odpadních stok. Výsledkem práce je i přehledný katalog nálezů.

Klíčová slova

textil, odívání, vrcholný středovek, novověk, město, střední Evropa, Na Rejdišti, Praha

Abstract

The main aim of the master thesis is an evaluation of archaeological textiles from the site Na Rejdišti 1 - Praha 1, which are coming from the rubbish dump. They are dated from the 16th to the 18th century. Key sources of information are analogical situations coming mainly from Poland and Germany where the textile fragments have been evaluated from rubbish dumps, water wells, cesspits and sewers. Outcome of the paper is also a tabular catalogue of findings.

Key words

textile, clothing, late Middle Ages, modern times, town, central Europe, dump, Na Rejdiši, Praha

Obsah

Úvod	6
1. Historie lokality a nálezové okolnosti	8
1.1 Geografické poměry	8
1.2 Historie lokality a jejího blízkého okolí	8
1.3 Nálezové okolnosti	9
2. Metodologie zpracování textilií a interpretační problémy	12
2.1 Práce s archeologickým materiálem v terénu	12
2.2 Laboratorní zpracování	15
2.3 Textilně-technologický rozbor textilií	16
2.4 Konzervování textilií	17
2.5 Interpretační problémy	20
3. Jemný nástin historie módy od 16. do 19. století	26
4. Textilní produkce a obchod	33
5. Textilní fragmenty	41
6. Analogie k nálezovému souboru Na Rejdišti 1- Praha	49
6.1 Česká republika	49
6.1.1 Tábor	49
6.1.2 Praha	49
6.2 Zahraníčí	50
6.2.1 Polsko	50
6.2.2 Německo	53
7. Vyhodnocení	60
8. Závěr	65
Slovníček textilních pojmů	67
Seznam použité literatury	69
Internetové zdroje	76
Seznam tabulek	78
Seznam grafů	78
Seznam obrazových příloh	Chyba! Záložka není definována.
Katalog nálezů	Chyba! Záložka není definována.

Úvod

Hlavním cílem diplomové práce bylo vyhodnocení textilních nálezů z archeologické lokality Na Rejdišti - Praha 1. Textilní fragmenty se nacházely ve smetištích vrstvách datovaných od 16. až do 19. století. V době odevzdání práce ještě bohužel nebyla napsána nálezová zpráva, tudíž jsem musela vycházet pouze ze zprávy investorské.

Tento soubor je unikátní, neboť se jedná o první takto datovaný soubor v České republice. Další novověký soubor textilních fragmentů pochází z odpadní jímky z Tábora, je však nesrovnatelně menší. Analogické soubory se nalézají hlavně v Polsku a Německu, kde se textilní fragmenty nacházejí hlavně ve stokách, studnách a odpadních jímkách.

Studiu textilií se v určitých oblastech věnuje většinou malá část badatelů. K odborníkům v této oblasti patří v České republice vedoucí mojí práce PhDr. Helena Březinová Ph.D., která se zabývá především středověkými textiliemi, PhDr. Milena Bravermanová, jejíž specializací jsou luxusní textilie ze sbírek Pražského hradu. Třetí odbornicí je Mgr. Kristýna Urbanová, která se zaměřuje na odívání v pravěku a rané době dějinné.

Práce je rozdělena do dvou částí. První čtyři kapitoly jsou koncipovány jako teoretické zázemí pro praktické kapitoly 5, 6 a 7. V první kapitole představuji lokalitu jako celek, její geografický podklad, historické zázemí a také nálezové okolnosti souboru. Druhá kapitola se zabývá problematikou uchovávání vyzvednutí textilního materiálu v různých archeologických situacích, jejich následovné laboratorní zpracování, s důrazem na důležitost textilně-technologického rozboru a konzervace textilií.

Po rozboru a zakonzervování textilií je důležité vyhodnocení, k čemuž je vhodné znát módní pozadí daného období. Tomu se věnuji v kapitole 3. Vzhledem k rozsáhlosti datace souboru jsem se zaměřila pouze na stručný průřez, neboť tomuto tématu je věnována rozsáhlá literatura a jeho detailní rozbor by přesáhl rámec této práce.

Ve čtvrté kapitole jsem se zabývala obchodem s textiliemi a jejich výrobou. Bylo nutné rozšířit oblast bádání na celou Evropu s přesahem do Asie, neboť ve sledovaném období byl obchod mezinárodní. Výroba v tomto období prodělala velké změny hlavně ve spojitosti s průmyslovou revolucí.

Tyto kapitoly jsou tedy podkladem pro praktickou část, kterou tvoří poslední tři kapitoly práce. Praktická část zahrnuje popis nalezeného materiálu, na který navazuje popis

analogických lokalit. V poslední kapitole je obsaženo srovnání materiálu z Rejdiště s analogiemi popsány v předchozí kapitole, a také vyhodnocení celé situace.

Cílem je určení provenience nebo alespoň zpřesnění datace fragmentů, u kterých je to možné a vyhodnocení socioekonomické situace obyvatelstva, které používalo smetiště Na Rejdišti v průběhu 16. až 19. století. V závěru práce je také katalog nálezů, ke kterému jsou přiřazené většinou detailní fotografie vazby u běžných fragmentů, u těch zajímavějších jsou pak fotografie celého fragmentu či jeho nákres.

1. Historie lokality a nálezové okolnosti

1.1 Geografické poměry

Lokalita se nachází v Pražské kotlině v údolí Vltavy, na jejím pravém břehu (Balatka 2001, 15). Geologicky se jde o území aluviální nivy. Podklad je tvořen skalním podložím z břidlice, která je na povrchu zvětralá, šedočerná a jemně slídnatá. Toto zvětrání proběhlo během pleistocénu působením říčního toku Vltavy. Ve větších hloubkách je podloží pevné až tvrdé. Na skále jsou vrstvy povodňové hlíny se silnou organickou složkou. Jsou jemnozrnné, hlinitopísčité, s hnědou barvou. Povrch je tvořen navážkami, které byly na počátku poslední čtvrtiny 14. století 3-5 m vysoké (Starec 2008, 28, 31; Žegklitz - Samojská - Zavřel 2011, 7). Smetištní vrstvy mohly být rozplavovány při povodních nebo při intenzivních deštích (Žegklitz - Samojská - Zavřel 2011, 8).

1.2 Historie lokality a jejího blízkého okolí

Lokalita Na Rejdišti se nachází na pravém břehu řeku Vltavy ve Starém Městě na hranicích s Josefovem (Židovské Město). Ve středověku zde procházela hradba od Karlova mostu směrem Na Františku, od 14. do 17. století byla lokalita a celé Palachovo náměstí a blízké okolí využíváno jako smetiště (Lašťovka - Ledvinka 1997, 520; Vlček 1996, 168). V roce 1660 byla na tomto prostranství vybudována městská jízďárna spolu s venkovním ohrazeným prostorem pro výcvik. Díky tomu získalo celé okolí až k Platněřské ulici jméno Rejdiště (Lašťovka - Ledvinka 1997, 520).

Podle Rutha (1995) zde byly tzv. svatovalentniské lomy, dále sklady dřeva a z města se do těchto míst vyvážel hnůj. Nebylo to bezpečné místo, před rokem 1329, kdy místo bylo předáno obci, aby to zde ohradila, se tam stávala zlodějna a loupeže. V 15. století, když byla Praha obléhána Švédy, zde měli studenti postavené dva kanóny, ze kterých pálili na švédské vojsko (Šubert 1880, 157). Za Rudolfa II. bylo známé, že se po celém okolí konaly souboje (Ruth 1995, 764-765). Nejednalo se o příliš čistý areál, a nejspíše z tohoto důvodu byly do této lokality umístěny výroby sanytru (složka k výrobě střelného prachu), koželužna a další řemesla (Lašťovka - Ledvinka 1997, 520). Při obléhání Prahy Francouzi v roce 1742 sužovali obyvatele i francouzské vojsko hlad, proto byla v těchto místech zřízena koňská jatka. Za dva a půl měsíce zde mělo být poraženo 7625 koní. O dva roky později tady tábořili ozbrojení měšťané při pruském obléhání a o několik let později, během sedmileté války (1757), to byli císařští husaři (Šubert 1880, 157). 5. června 1722 vypukl v místě skladů dřeva velký požár. Z okolních domů musely být strženy střechy domů (Bedrníček 2007, 84). Dále v těchto místech sídlech měl sídlo i ras. Stará trestnice byla postavena v 18. století, pak se ale stala

skladištěm na dříví. V bývalé sanytrovně pak byla káznice, které ale v 19. století byla zrušena a přesídlila na Hradčany a budova opět sloužila svému původnímu účelu (Ruth 1995, 766).

Už v roce 1414 je zmiňován „dům obecní“, který stál na místě pozdějšího domu čp. 80 (dnešní náměstí Jana Palacha) a v 19. století zde byly vystavěny činžovní domy (Ruth 1995, 766; Vlček 1996, 168). V roce 1873 byl pozemek známý jako Rejdiště odkoupen Českou spořitelnou s úmyslem vybudovat zde Dům umělců. Ten byl dostavěn roku 1881 (Vlček 1996, 168). Dříve se ulice Na Rejdišti jmenovala Na břehu a později se přejmenovala na ulici U akademického gymnázia (od roku 1905). Akademické gymnázium bylo roku 1918 přesunuto do Štěpánské ulice, takže v roce 1919 byla ulice opět přejmenována na původní název Na Rejdišti, které má dodnes (Lašťovka - Ledvinka 1997, 520).

O historické situaci kromě písemných pramenů svědčí i různá vyobrazení Prahy, kterých je od 16. století poměrně dostatek. Jedním z nejstarších je vyobrazení J. Hoefnagla z roku 1598. Na něm je vidět, že celé pravobřežní Vltavy bylo používáno jako skladiště dřeva (Obr. 1). První budovy v okolí Rejdiště zobrazuje až J. D. Hubert na plánu z let 1765-1769. Můžeme vidět, že mezi dvěma haldami, z nichž jedna se nazývá „Schinder Berg“ (tedy Rasův kopec) se nachází skupina domů (Obr. 2). Z 19. století, přesněji z let 1826-1837, máme trojrozměrné svědectví o situaci na dané lokalitě díky Langweilovu modelu Prahy. Zde můžeme zaznamenat rozmístění jednotlivých domů a okolní sklady dřeva a sanytrové haldy (Obr. 3).

1.3 Nálezové okolnosti

Vzhledem k tomu, že v době psaní této práce ještě neexistovala nálezová zpráva z terénního výzkumu, pocházejí informace ze Závěrečné zprávy o provedení archeologického výzkumu před rekonstrukcí budovy Pražské konzervatoře na parcele čp. 77 v ulici Na rejdišti čp. 1 (parc. č. 992) v katastrálním území Staré Město - Praha 1 (Žegklitz - Samojská - Zavřel 2011), kterou mi laskavě poskytl PhDr. Jaromír Žegklitz.

Archeologický výzkum proběhl v areálu Pražské konzervatoře čp. 77/I, Na Rejdišti, Praha 1 - Staré Město. Jednalo se o záchranný archeologický výzkum a slučoval dva investorské záměry. První z nich byla stavba divadelního sálu ve východním traktu a koncertního sálu v prostoru dvora stávající budovy, druhým byla úprava místností pod jihovýchodním a jihozápadním nárožím a stavbou kolektoru pod jižním křídlem budovy. Výzkum probíhal v letech 2009-2010 ve spolupráci společnosti Archaia Praha o. p. s. a

Archeologického ústavu Praha Akademie věd České republiky. Na tomto pozemku již v roce 2008 proběhl jeden záchranný archeologický výzkum (Žegklitz - Samojská - Zavřel 2011, 5).

Při terénních pracích byly zjištěny pozůstatky osmi, respektive sedmi domů. První nalezený dům má čp. 77 a jeho část byla odkryta již při předcházejícím záchranném archeologickém výzkumu v roce 2008. Byl odkryt roh domu z lomové opuky spojené vápennou maltou s malou příměsí cihel vysoký až 1,2 m (Podliska - Staňková 2009, 23-24). Ve výzkumu z let 2009-2010 byla odkryta část severní obvodové zdi tvořená dvěma torzy z opuky. Dále bylo nalezeno několik vnitřních zdí budovy. Tento dům zanikl během asanace v letech 1896-1899 (Žegklitz - Samojská - Zavřel 2011, 19).

Nejsložitější byla situace u domu čp. 74. Ten se nacházel pod divadelním sálem a v přilehlých místnostech. Mohutná obvodová zeď s nárožím byla nalezena v jižní části sálu. Ke zdi byla z jihu přizděna cihlová konstrukce kanálků, které byly původně zakryté dalšími cihlami. Ve vedlejší místnosti se dochovaly zbytky cihlové podlahy se zbytky cihlové pece se systémem kanálků. Z boku pece byl odkryt náběh na valenou klenbu pece. Vstup do místnosti byl zaklenut cihlovým obloukem. Pec byla přizděna k cihlové zdi, která vedla východo-západním směrem. Jižně od této zdi byla odkryta další pec, ze které se zachovaly pouze spodní konstrukce s kanálky. Na západě se nacházela ještě jedna místnost, která byla klenutá valenou cihlovou klenbou. Ještě více na západě byla nalezena další mohutná opuková zeď, u které byly na severní straně nalezeny zbytky valounové dlažby, která byla původně dlážděním vnitřního dvorku. Z druhé strany zdi byla třetí pec. Její jádro je z cihel a obvodové zdi tvořil kámen. V přední části byla keramická deska s pozůstatky dvou kruhových otvorů. Na otvory původně nasedaly roury, které jsou dochované pouze ve zlomcích. Na jedné nalezené tvarovce je kolek, který umožňuje určit původ cihel. Tato tvarovka pochází z cihelny Karla Fridricha Oettingen Walerstein v Lahovicích. Jejich datace patří nejdříve do roku 1845 (Konečný 2003, 85, 343). Ve spodu jsou opět topné a tentokrát i větrací kanálky. Dále se zde zachovaly zbytky cihlové podlahy (Žegklitz - Samojská - Zavřel 2011, 19-21).

Dalším nalezený dům má čp. 75. Zbylo z něj kamenné nároží, v jehož obvodové zdi byl odkryt parapet niky. Vnitřní zdi byly omítnuty barevnou výmalbou. K jihu od této zdi směřovala zeď, která se připojila k rohu domu čp. 74. Mezi touto zdí a domem 74 byl nalezen obdélný prostor zapuštěný pod úroveň původního terénu. Prostor byl tvořen zdmi z cihel a kamenů, které byly uvnitř omítnuté. Na podlaze byla cihlová dlažba. Některé ze zdí byly zesílené a tvořily tzv. polopilíře. Jihozápadním směrem od tohoto objektu byl nalezen další zahloubený objekt. Má čtvercový půdorys a byl částečně zasekán do zdi. V jeho blízkosti byl

nalezen dřevěný práh s železnými hřeby, pravděpodobně vjezd do areálu. Dům byl mezi léty 1757-1768 obydlím kata, v pozdějších letech se jeho využití změnilo na rasovnu. Důkazy o tom máme ze stop psích drápů v omítce podzemních objektů. V roce 1871 byla v areálu domu vystavěna kontumační stáj pro koně. Zůstaly po ní zdi a soustava cihlových kanálků. Jižně od stáje je ještě jedno torzo zdi, ale o účelu této budovy nic nevíme (Žegklitz - Samojská - Zavřel 2011, 21-22).

Pod domy se nacházely mocné smetištní vrstvy. Jejich datace je složitá, neboť byly pravděpodobně druhotně přemístovány. O tom svědčí fakt, že v některých vrstvách byly nalezeny jak zlomky středověké, tak i novověké keramiky. Na přemístění vrstev mohla mít vliv i rozvodněná Vltava. Z tohoto důvodu je pravděpodobné, že nálezy nebudou přesně datovány. Rámcová datace smetiště spadá na konec 16. a do 17. století (Žegklitz - Samojská - Zavřel 2011, 22-23).

2. Metodologie zpracování textilií a interpretační problémy

Metodika výzkumu archeologických textilií je poměrně složitá. Základem výzkumu nalezených textilií je textilně-technologický rozbor (viz podkapitola 2.3), který je úzce propojen s konzervací fragmentů (viz podkapitola 2.4). Po náležitém ošetření fragmentů dochovaných fragmentů je nutná interpretace, která nese svá úskalí, o nichž budu pojednávat v následujících odstavcích.

2.1 Práce s archeologickým materiálem v terénu

I když se v posledních letech povědomí o práci s archeologickým textilním materiálem už při výzkumu zvyšuje, hlavně díky zásluze M. Bravermanové, H. Březinové a K. Urbanové (2011), přesto je důležité tyto zásady opakovat, aby se pro archeologickou veřejnost tento postup stal samozřejmým a nedocházelo k zbytečnému ničení už tak vzácných nálezů archeologických textilií.

Textilní fragmenty se uchovávají ve velmi specifických podmínkách, kterými jsou extrémní sucho, permafrost, vlhké prostředí bez přístupu vzduchu, při kontaktu s kovem a karbonizované fragmenty v požárních vrstvách (Gillis - Nosch 2007, 7).

Souvislost s kovovými předměty je evidentní hlavně v hrobových celcích. Na kovových předmětech probíhají korozní procesy. Koroze napomáhá zachovat textilie ve třech variantách, a to zmineralizovaná textilní vlákna (pseudomorfa), zachování vlastních textilních vláken a třetí možností je otisk textilie v korozi. Nejčastěji se zachovávají přímo textilie v korozních vrstvách (Bravermanová - Březinová - Urbanová 2011, 99). Příkladem takto zachovaných textilií jsou nálezy z pohřebiště v Žalově u Prahy (Březinová 2012, 273) nebo z Mikulčic (Březinová 2013, 193-196).

Příkladem vlhkého prostředí bez přístupu vzduchu jsou bažiny a rašeliny severní Evropy, v městském prostředí se jedná především o jímky nebo studny (Bravermanová - Březinová - Urbanová 2011, 99). V našem konkrétním případě se jedná o vlhké prostředí smetiště díky jeho poloze na břehu Vltavy. Ve studnách a jímkách končí především odpadní fragmenty, které ztratily svoji primární funkci. Můžeme zmínit například Freiburg, kde byly odkryty textilie v latrínách augustiniánského kláštera (Banck 1995), Lübeck, kde byly provedeny rozsáhlé výzkumy (Tidow 1992) nebo polský Elblag (Maik 1994, 2013).

Naopak v hrobových celcích se nacházejí textilie, které svou funkci ještě neztratily. Také se na rozdíl od fragmentů z jímek a studen nacházejí v mnohem větších kusech. Díky nim tedy máme lepší pohled na oděv v minulosti. Pomáhají určit sociální statut pohřbeného

nebo doklad obchodu s dalekými zeměmi (Bravermanová - Březinová - Urbanová 2011, 100). V Čechách existují hrobové nálezy luxusních textilií z hrobek knížat a králů (Bravermanová - Lutovský 2001) nebo církevních hodnostářů.

Negativní otisky se nacházejí nejen v korozních vrstvách na kovových fragmentech, ale také jako otisky na hliněných nádobách. V některých případech se jedná o náhodné otisky a některé otisky byly záměrné jako součást technologického postupu nebo výzdoby hliněných předmětů. Mezi tyto nálezy patří otisk textilie v mazanici pocházející z 1. poloviny 15. století z lokality Tišnov - Předklášteří (Kostelníková - Belcredi 1987, 101). Jako druhý příklad lze uvést otisk textilie na mazanici z Křižanovic (Králík 2008, 419).

Nálezy zuhelnatělých textilií jsou velmi ojedinělé, neboť se jedná o velmi nestabilní nálezy, které se často nedochovávají. Zamrzlé textilní fragmenty se u nás nenalézají, jedná se především o severní oblasti Evropy a Asie. Jeden z nejvýznamnějších evropských nálezů pochází ze středověkého Grónského pohřebiště Herjolfsnes (Netherton 2008, 143, Østergård 2004). Stejná situace na území České republiky je i se zachováním textilií ve velmi suchém prostředí. To se týká především pouštních podmínek, takže z Evropy takovéto nálezy nejsou známy, kdežto v ostatních oblastech světa (Egypt, Přední východ, Čína...) tvoří důležitý zdroj informací (Bravermanová - Březinová - Urbanová 2011, 100).

Při některých z výše uvedených podmínek je možné očekávat textilní i jiné organické nálezy. V ideálním případě by textilie měly být vyzvedávány za přítomnosti textilního specialisty, konzervátora a mikrobiologa, aby byly zajištěny co nejlepší podmínky pro zachování textilního fragmentu (Bravermanová - Březinová - Urbanová 2011, 100). Ve většině případů u vyzvednutí ovšem specialisté na textil nebývají, proto je nutná osvěta široké archeologické veřejnosti o tom, jak nakládat s takovými nálezy.

Jako první je vhodné provést kvalitní dokumentaci, a to už při nálezu. Tím se myslí jak kvalitní fotodokumentace, kresebná dokumentace, tak i popis předmětu. Poté následuje vyzdvižení nálezu. To se liší podle podmínek, ve kterých byl materiál nalezen. Důležité je neměnit podmínky, ve kterých byl textil nalezen. Obecně platí, že textilní fragment by měl být něčím podepřený během vyzvedávání. Doporučuje se silný karton, dřevěná deska potažená aluminiovou fólií nebo třeba akrylátový list. Velké fragmenty by měly být vyjímány v bloku (Bravermanová - Březinová - Urbanová 2011, 100; Gillis - Nosh 2007, 7).

Materiály obalené korozní vrstvou je nutné vyzvednout společně s kovovým předmětem, v ideálním případě v bloku *in situ*. V průběhu zkoumání okolní zeminy okolo

kovového předmětu s textilií je nutné dbát zvýšené pozornosti barevných změn půdy, především tmavě hnědé a rezavě hnědé odstíny, které indikují místa, na kterých se původně textil nacházel. Textilní fragment (nebo blok *in situ*) by měl být uložen do plastového boxu. Vyhodnocení textilií by mělo být provedeno ještě před konzervací (Bravermanová - Březinová - Urbanová 2011, 100; Gillis - Nosh 2007, 7).

Při vyzvednutí textilního materiálu z vlhkého prostředí je důležité zachovat stejné prostředí, v jakém byl uložen. Proto je nejlepší vyzvednout textilní fragment společně s okolní zeminou. Opět je nejlépe uložit materiál do nádoby, v tomto případě může být kromě plastu použito i dřevo. Krabici je pak nejlepší překrýt hliníkovou fólií nebo polyethylenovou fólií (tzv. bublinkovou fólií). Dokud nebude textil odborně zpracován, je třeba, aby tyto nálezy zůstaly vlhké. Je zde však riziko, že pokud zůstanou v neprodyšně uzavřené, napadne materiál plíseň. Nejjednodušším způsobem, jakým se zajistit i dlouhodobější skladování takovýchto materiálů je zamrazení, neboť se tím zamezí růstu plísní. Stejně jako u všech textilních fragmentů je důležité v co nejkratší době předat materiál odborníkům pro jeho očištění a následnou konzervaci (Bravermanová - Březinová - Urbanová 2011, 100).

Další poměrně běžný způsob nálezu archeologický textilií je na lidských ostatcích. Jedná se o choulostivé podmínky pro vyzvednutí textilií. Je vysoká pravděpodobnost, že se zde archeolog setká s množstvím patogenních mikroorganismů, proto je nutné dbát zvýšené opatrnosti především z důvodu zdravotního rizika osoby vyzvedávající materiál. Materiál je důležité řádně zdokumentovat a poté nejlépe vyzdvihnout celý v bloku s kosterními pozůstatky. Oddělení od kostí by mělo proběhnout až v laboratoři. Toto platí za ideální situace, kdy jsou kosterní pozůstatky dostatečně soudržné, aby se daly vyzvednout vcelku. Pokud tomu tak není, textilní materiál se odděluje už v terénu. Samozřejmostí by při tom měla být detailní dokumentace kresbou i fotografií. To pak značně ulehčuje rekonstrukci textilií (Bravermanová - Březinová - Urbanová 2011, 100-101).

Jak bylo řečeno výše, textilie se zachovávají i ve velmi suchém prostředí, především v pouštích, kde je materiál velmi sypký. I když se v našem prostředí textilie v těchto podmínkách nevyskytují, je i tak dobré vědět, jak s nimi při nálezu zacházet. Stejně jako u většiny případů je nejlepší možný způsob vyzvednou fragment společně s okolní zeminou. Pokud je to nutné, například při velmi sypké půdě, je třeba okolí zpevnit lepidlem (Gillis - Nosh 2007, 7-8).

U zmrzlých textilií je opět nejlepší vyjmout je v bloku a poté je držet v mrazu, dokud nepřijde na řadu laboratorní ošetření. V žádném případě by se neměla používat teplá voda k jejich rozmrazení (Gillis - Nosh 2007, 8).

Pokud se archeolog dostane do té výjimečné situace, že nalezne zuhelnatělou textilií, je nutné ji vyjmout v bloku, neboť se jedná o nejkřehčí způsob dochování textilií. Po vyjmutí je nutné blok překrýt aluminiovou nebo polyethylenovou fólií a zajistit proti posunu. Dokumentace v terénu bývá v těchto případech stěžejní, neboť není neobvyklé, že se textilie při manipulaci nenávratně poškodí (Bravermanová - Březinová - Urbanová 2011, 101).

Z textilií se odebírají vzorky na různé analýzy, především ty mikrobiologické. Ideálně by vzorky měly být odebrány v laboratoři, i když běžná praxe je odběr vzorků přímo v terénu. V tomto případě je nutné dodržovat zásady, aby nebyly vzorky kontaminovány. Je nutné dodržovat vysokou hygienu práce, vzorky ukládat do obalů z inertních materiálů – nejlépe do plastových zkumavek, pokud není jiná možnost tak je možné i do aluminiové fólie tu uložit do sáčku a dát vzorek mimo dosah světla. Pokud jsou vzorky odebírány na analýzu DNA, je nutné mít při odběru roušku a rukavice. Ihned po odebrání by se měly uložit do skleněného nebo plastového obalu a uložit na chladném a tmavém místě. Další možností je odebírání vzorků vláken pro mikroskopické zkoumání. V tomto případě může vzorek rovnou umístit mezi mikroskopická sklíčka, pokud je nemáme, tak vzorek uložíme do plastové zkumavky, hliníkové folie nebo obálky z nekyselého papíru (Bravermanová - Březinová - Urbanová 2011, 101).

Při práci s textilním materiálem existuje určité zdravotní riziko. To je nevyšší u hrobových nálezů. Textilie bývají kontaminovány různými patogenními mikroorganismy, proto bychom při práci s nimi, jak při terénním výzkumu, tak při laboratorní práci, měli používat ochranné pomůcky, jako jsou jednorázové rukavice, rouška nebo respirátor, plastové brýle nebo pracovní oděv. Samozřejmostí by mělo být, že při manipulaci s materiálem se nejí, nepije a nekouří. Po práci je vhodné umýt si ruce antibakteriálním mýdlem. Často se přistupuje k mikrobiologickému průzkumu tkaniny, a pokud jsou výsledky pozitivní, přistupuje se k dezinfekci materiálu (Bravermanová - Březinová - Urbanová 2011, 101).

2.2 Laboratorní zpracování

Dalším postupem prací s archeologickým materiálem je očištění a konzervování, které je prováděno v konzervátorských pracovištích. Nejprve se provede mikrobiologický rozbor. Pokud výsledky ukáží nálezy plísní a bakterií, je provedena dezinfekce. Následuje čištění ve

vodě, po němž se nálezy vyrovnávají a suší (Bureš Víchová 2014, 7-8). Detailněji jsou tyto konzervátorské postupy, použité přímo u sledovaného souboru textilií, popsány v podkapitole 2.4 Konzervování textilií.

Následujícím krokem je uskladnění nebo výstava nálezů. K tomu je třeba dodržet vhodné podmínky. Textilie špatně snášejí světlo (hlavně UV záření), vlhkost a biologické faktory jako plísně, bakterie a útoky hmyzu. Při skladování a vystavování je vhodné udržovat relativní vzdušnou vlhkost $55\% \pm 10\%$ a při teplotě 10-20°C. Choulostivým faktorem bývá výše zmíněné světlo. Při skladování je nejvhodnější udržovat tmu, což je ale problematické při vystavování textilií. Proto je vhodné zastínit okna roletami, žaluziemi nebo závěsy a v žádném případě by textilie neměli být vystaveny přímému slunečnímu svitu. Docházelo by tak k blednutí barev. Je nutné udržovat bezprašné prostředí, protože prach ulpívá na textiliích a nasává vlhkost vzduchu, čímž přispívá k příznivému prostředí pro různé mikroorganismy, a dále také na textiliích působí kyselé nebo zásadité látky obsažené ve vzduchu. Při vystavování textilií je proto vhodné zajistit dobře utěsněné vitríny a do výstavních se doporučuje umístit několik rohožek. Dalším rizikem pro látky jsou škůdci, jako hmyz, hlodavci, a dále houby a plísně. Proto je nutná pravidelná kontrola materiálu, neboť tyto změny jsou nevratné. Dále je vhodné používat preventivní opatření proti těmto škůdcům, jako insekticidní přípravky, která však nesmí přijít do přímého kontaktu s textiliemi. Proti plísním a houbám je vhodné udržovat výše zmíněnou relativní vlhkost vzduchu. Jak už bylo zmíněno výše, je vhodné muzejní textilie pravidelně kontrolovat, ať už jsou uloženy v depozitáři, či se jedná o součásti expozice (Cichrová - Havlíková - Kopecká 2002, 67-72).

2.3 Textilně-technologický rozbor textilií

Výsledkem konzervátorské práce není jen zachování textilu, ale je třeba také provést tzv. textilně-technologický rozbor. Ten se provádí u každé tkaniny a jeho výstup by měl obsahovat tyto informace: evidenční číslo fragmentu, jeho rozměry, typ textilie, vazbu, pevný okraj, dostavu, zákrut příze, tloušťku říze, druh vlákna a jeho tloušťka, poznámka. Může být zmíněna současná barva, ta se však ve většině případů pohybuje na škále hnědých odstínů. Pokud se dělaly analýzy původní barvy, nebo je původní barva zřetelná, tak se samozřejmě také uvádí.

Každý fragment textilie má své jedinečné evidenční číslo, díky kterému textilií snadno identifikujeme a přiřadíme k ní informace. Při deskripci je nutné metrický popis textilie, zaznamenat maximální délku a šířku v cm. Vazba ukazuje, jak byla textilie vytvořena. Jedná

se o systém osnovních a útkových nití. Známe několik základních vazeb: plátňová, keprová, rypsová, atlasová, samet atd. (Bureš Víchová 2014, 11).

Nejdůležitějšími pojmy pro popis textilií jsou osnova a útek, které tvoří textilní strukturu. Osnovou jsou myšlený délkové nitě textilie připevněné ke tkalcovskému stavu. Útek tvoří nitě procházející prošlupem (Guelton 2006, 81, 85). Jsou kolmé na osnovní nitě. Jejich vzájemná poloha a provazování určuje vazbu. Mezi textilní fragmenty patří i pleteniny a síťoviny, u kterých je pouze jedna soustava, ty se však v našem souboru nevyskytují, a dále ještě krajky a plstě, které se v několika výjimečných fragmentech v materiálu z lokality Na rejdišti vyskytují.

Zachování pevného bočního okraje je velice důležité, neboť napomáhá k rozlišení osnovy a útku. Pokud pevný okraj není zachován, popisuje se pouze 1. a 2. soustava nití. Dalším důležitým ukazatelem je dostava. Jedná se o počet nití jednotlivých soustav na 1 cm. Někdy se podle dostavy určuje kvalita tkaniny – obecně vzato, čím hustší dostava, tím kvalitnější tkanina. To ovšem není dogmatické, mnohdy také záleží na kvalitě použité suroviny. U příze je důležitý její zákrut, tedy směr, ve kterém byla příze stáčená. Rozlišujeme 3 hlavní druhy zákrutu, a to I-bez zákrutu (hlavně u hedvábných přízí), S-levý zákrut (Obr. 4), Z-pravý zákrut (Obr. 5). Dále pak také existuje vícenásobný skaný zákrut, například 2zS (Obr. 6). Tento zákrut znamená, že příze byla seskána ze dvou jednoduchých přízí s Z zákrutem, které jsou spolu spředené do S zákrutu (tzv. skací zákrut). U příze se dále určuje její průměr v μm , a dále také druh vlákna, ze kterého byla upředena. Typ textilních vláken se určuje pomocí optické nebo elektronové mikroskopie, možné je i využití infračervené spektroskopie. Tloušťka vlákna má také své nezastupitelné místo v textilně-technologickém rozboru. Opět se uvádí v μm . Vzhledem k tomu, že archeologické tkaniny jsou vyrobeny z vláken přírodního původu, jejich tloušťka není tedy stejnorodá v každé části vlákna. Rozbor je zakončen poznámkou, ve které se mohou objevit odkazy na další analýzy prováděné na fragmentu, na specifický způsob uložení tkaniny, dodatečné úpravy fragmentu (valchování, stehy) atd. (Bureš Víchová 2014, 11).

2.4 Konzervování textilií

Vzhledem k velké fragmentaci a křehkosti textilních fragmentů je nutné je po vyjmutí z půdy nutné co nejdříve konzervovat. O to se v tomto případě postarala Bc. Jana Bureš Víchová DiS., které pracuje v Restaurátorských ateliérech Pražského hradu. Pod jejím vedením konzervování prováděly studentky Vysoké školy chemicko-technologické. Informace o průběhu konzervace a výsledku textilně-technologických rozborů jsem získala

v Konzervátorské zprávě: Soubor fragmentů textilií a usní z archeologického nálezu Na Rejdišti 1 - Praha 1, kterou mi poskytla Bc. Jana Bureš Víchová DiS. (2014, 2).

Ihned po vyzvednutí byly textilní fragmenty uloženy do polyethylenových sáčků a ty byly vloženy do papírových sáčků. Do polyethylenových sáčků byly textilie uloženy, aby neztratily vlhkost, kterou získaly ve vlhkém prostředí smetištních vrstev. Většinou byly fragmenty vlhké a obalené hlínou, nicméně některé se našly vysušené a křehké, neboť obalené hlínou nebyly. Jejich barevná škála se pohybuje v různých odstínech hnědé. V období mezi vyzvednutím ze země a započítím konzervování byly nálezy uloženy v mrazicím boxu v teplotě cca -25°C. Tímto preventivním opatřením se předchází růstu nežádoucích plísni a bakterií (Bureš Víchová 2014, 5-6). Z důvodu nestability textilních fragmentů po jejich exkavaci je nutné textilie pravidelně kontrolovat a co nejdříve zajistit jejich náležitou konzervaci.

Konzervování proběhlo ve třech etapách. První krok mikrobiologický průzkum a dezinfekce. Mikrobiologický průzkum byl proveden stěrem a poté se vzorky kultivují. Stěry nebyly sebrány ze všech fragmentů, ale jen z několika náhodně vybraných. Tento průzkum provedla PhMr. Bronislava Bacílková z Národního archivu, Oddělení péče o fyzický stav archiválií - Biologická laboratoř. Při první etapě konzervování obsahovaly fragmenty malé množství plísni, ale velké množství bakterií, tudíž byla provedena dezinfekce. Po dezinfekci byly odebrány kontrolní vzorky, které už neobsahovaly plísně a pouze malé množství bakterií. Při dalších dvou etapách nebyly zjištěny žádné zárodky plísni a pouze malé množství bakterií, takže se textilie nemusely dezinfikovat (Bureš Víchová 2014, 7).

Druhým krokem při konzervování je čištění fragmentů. Textilie musely být rozmrazeny. To probíhalo pomalu za laboratorní teploty. Následovalo mokré čištění. To bylo prováděno pouze za použití vody o teplotě 30-40°C (Obr. 7). Voda se obměňovala, dokud nezůstala úplně čistá. Při posledním čištění se použila demineralizovaná voda s teplotou 21°C. Jako nástroje byly použity jemné štětečky nebo skalpel (Obr. 8) (Bureš Víchová 2014, 8).

Po vyčištění textilních fragmentů následuje jejich vysušení. V tomto případě sušení probíhalo na vypnuté síti Uhelon ve vodorovné poloze. Pokud byly fragmenty velmi zdeformované, byly položeny na desku potaženou jemným plátnem, kde buď byly zatíženy sklíčky, nebo byly vypnuty pomocí entomologických špendlíků (Obr. 9, 10, 11). V některých případech se špendlení neprovádí přímo do archeologického textilu, ale ten je překryt hedvábnou krepelínou a až ta je přišpendlena. Fragmenty, které byly velmi křehké, se sušily

na parciálním vakuovém stole pro restaurování textilu s plexisklovým průhledným krytem a ultrazvukovým zvlhčovačem (Obr. 12). Na tomto stole je textil vysušován regulací relativní vlhkosti vzduchu. Ta byla původně na 70% a postupně se snížila až na 55%. Některé z fragmentů nebyly ani po vysušení vyrovnané, takže musely být vyrovnány parovým skalpelem, který používá studenou páru. Po tomto procesu se fragmenty mohly narovnat pomocí sklíček nebo špendlíků. Některé fragmenty byly ještě dočišťovány a to pomocí jemného štětečku, skalpelu a vysavače s jemných odtahem (Bureš Víchová 2014, 8-9).

Tímto je konzervační proces dokončen. Během celého procesu byly kontrolně měřeny hodnoty pH pomocí přenosného pH metru na náhodně vybraných fragmentech. Jednalo se spíše o orientační měření. Živočišná vlákna se na rozdíl od rostlinných lépe zachovávají v kyslejší prostředí (pH okolo 5). Po konzervaci měla vlna hodnotu pH 7,1 a hedvábí 6,2 (Bureš Víchová 2014, 10).

Po konzervaci byl proveden textilně-technologický rozbor. Více informací o jednotlivých tkaninách a jejich rozboru je v katalogu a databázi.

Konzervované tkaniny je třeba dále vhodně adjustovat a uložit. K tomu byly v případě zmiňovaného souboru použity tři způsoby: pasparty pro ploché textilie (Obr. 13), lůžka pro křehké 3D textilní fragmenty (Obr. 14) a uložení fragmentů do sáčků (Obr. 15). Tyto fragmenty jsou uloženy v krabici (Obr. 16). Fragmenty, které jsou ploché a většího rozměru jsou uloženy na paspartách. Ty jsou tvořeny dvěma kusy. Ve spodu je karton, na který je disperzním lepidlem přilepeno rezné lněné plátno. Na toto je položena textilie a je překryta druhým dílem pasparty. Druhý díl je tvořen opět z kartonu, do kterého jsou vyřezány otvory velikosti jednotlivých uložených fragmentů. Ze spodu vrchního dílu je textilní lepicí páskou přichycena průsvitná hedvábná krepelína. Tyto dva díly jsou spojeny nasouvacími PVC hřebety. Toto uložení slouží primárně ke skladování v depozitáři, ale lze objekty i vystavovat, díky průsvitnosti krepelíny (Bureš Víchová 2014, 15).

Křehké 3D fragmenty jsou uloženy ve speciální krabici s lůžky tvarovanými na míru pro každý fragment. Krabice je z kartonu a je opět lepena disperzním lepidlem. Vnitřek krabice je z pěnového polyethylenu, do kterého byla vytvarována lůžka. Tato lůžka slouží hlavně pro uložení lýkových vláken, ale i jiných křehkých textilií či trojrozměrných fragmentů (Bureš Víchová 2014, 15-16).

Předchozími dvěma způsoby je uložen jen zlomek fragmentů, ostatní jsou uloženy do polyethylenových (PE) zipovacích sáčků, které jsou skladovány v polyethylenových

uzavíratelných boxech. Délkové textilie (tkanice, stuhy, apod.) jsou navinuty na váleček obalený hedvábným papírem a poté jsou vloženy do sáčků (Obr. 17). Uložení v PE sáčcích není ideální, zejména pro nízkou propustnost pro vodní páru, čímž se může díky nestabilním klimatickým podmínkám uvnitř sáčku kondenzovat vlhkost. Tím vzniká riziko biologického poškození a nadměrného zavlhčení textilie. Na druhou stranu má uložení v PE sáčcích i své výhody. Jsou z inertního materiálu a díky jejich průsvitnosti zůstávají textilie při manipulaci chráněné. Tudiž pokud jsou zajištěny stabilní klimatické podmínky jejich uložení a dochází minimálně 2x ročně k jejich kontrole, je toto uložení vyhovující (Bureš Víchová 2014, 16).

2.5 Interpretační problémy

Textilie se stejně jako ostatní organický materiál v našich podmínkách špatně zachovává. Proto jsou jeho nálezy tolik ceněny, neboť ukazují jiné, ne tak často archeologicky zachytitelné, aspekty života minulých populací. Důležitost textilu tkví hlavně v tom, že ho používali všichni lidé napříč sociálním postavením, a to každodenně. Lze předpokládat, že původním účelem oděvu v pravěku bylo pouze zakrytí těla a ochrana před chladem, avšak postupem času oděv získal další rozměry. Lidi kolem nás vnímáme skrze jejich oděv, nevidáme je nahé, tudiž se oděv během historie stal také způsobem nonverbální komunikace. V dnešní době se skrze oblečení mohou vyjadřovat osobní názory a osobnost nositele, v minulosti se tak odráželo hlavně sociální postavení. Dnes se skrze oděv odráží i naše sociální role (Šmidová 2014, 11). Bankéř chodí do práce v obleku, kdežto doma se z něj stává manžel a otec, tudiž se jeho sociální role mění a s ní se většinou mění i jeho oděv, a při volnočasových aktivitách (např. sport) má opět jiný oděv. Je tedy nutné brát i ohled na kontext oděvu. Pokud přijdeme na slavnostní událost nevhodně oblečení, mínění ostatních o nás v danou chvíli klesá, ať už jsme nebo nejsme vysoce postavení v sociálním měřítku. Je možné předpokládat, že pro různé účely byl používán různý oděv i v minulosti. Existovaly oděvy noční, domácí, běžné i pracovní nebo jezdecké. Vyšší společenské vrstvy měly několik různých kusů oděvů ke každé příležitosti, kdežto u chudší se obyvatelstva se předpokládá jeden slavnostní oděv, za který mohl být považován například kroj.

Při práci s archeologickým materiálem se často zapomíná na zasazení textilu do správného kontextu. Cílem většiny prací je popsat nálezy, datovat je a u alespoň některých se pokusit určit jejich původní účel. Je třeba si ale klást další otázky. Kdo byl nositelem tohoto oděvu? K čemu oděv sloužil? U hrobových nálezů je nutné se ptát, zda se jedná o běžný oděv zemřelého, jeho slavnostní šat nebo se jednalo o nový funerální oděv? A další otázkou je, zda to byl zemřelý, kdo určil, v čem bude pohřben, nebo zda se jednalo čistě o výběr pozůstalých?

Je jasné, že na tyto otázky nejspíš nikdy nebudeme znát odpověď, ale i tak je důležité si je pokládat a pochopit tak rozsah a variabilitu informací, které se mohou v textilu ukrývat.

Nejsignifikantnějším způsobem identifikace jiné osoby skrze oděv je určení jejího pohlaví. Dnes tomu již tak není, kalhoty, dříve čistě mužská záležitost, jsou dnes běžně nošeny ženami. Ovšem takové příklady známe i z minulosti. Nejlépe je to vidět na ukázce ze starověkého Říma, kde byla mužská tóga velmi podobná ženské tunice překryté štólou (Obr. 18, 19). Při určení pohlaví bylo nutné dbát zvýšené pozornosti na ostatní atributy určující pohlaví, jako je styl účesu nebo vousů. Nicméně v minulosti se jedná spíše o ojedinělý příklad takové podobnosti mužského a ženského oděvu. Například v 16. století, ze kterého pocházejí i naše nálezy, byl oděv striktně rozdělen podle pohlaví. Více o vzhledu a rozdílech oděvu jednotlivých pohlaví je v následující kapitole.

Velmi důležité je studium původních barev oděvů. Je nutné se o tom zmínit, i když v námi zkoumané souboru nebyly prováděny analýzy na zjištění jejich původní barvy. Důležité je to především proto, že v některých obdobích (tedy hlavně ve středověku) měly barvy symbolický význam a některé barevné odstíny byly vyhrazeny výhradně pro některé profese nebo hodnosti. Ve vrcholném středověku byla například šarlatová vyčleněna pro vysoké církevní i světské hodnostáře (Kybalová 2001, 134). Zajímavým procesem prošla barva žlutá. Tato barva se získávala ze šafránu, a jak se zachovalo v pořekadle až do dnešních let, šafránu bylo málo, čímž se žlutá barva stávala luxusní. Nicméně žlutá byla ve středověku spojována s Jidášem, a byla tudíž symbolem zrady, podvodu, lakomství a závisti. Kdežto zlatá barva, která má ke žluté velmi blízko, byla naopak znakem bohatství a vznešenosti a nosili ji vyšší vrstvy společnosti. Tento výklad žluté byl nakonec odveden do takového extrému, že atributy žluté se používaly na označení Židů a i prostitutky musely nosit žlutý šlojír (pokrývka hlavy, která mohla mít mnoho podob; Kybalová 2001, 135-137; Dlouhá 2001, 28-30). Přísnou barevnost museli dodržovat mniši. Každý řád měl vyhrazen určitou barvu a ta vyjadřovala postoj jednotlivých řádů. Benediktini nosili černá roucha, která vyjadřovala chudobu a pokoru. V přímém kontrastu stojí cisterciáci s bílým úborem, jehož významem bylo světlo a jas vedoucí k dokonalosti a svatosti. Oděv minoritů zůstával nezabarven jako důkaz chudoby a odříkání (Dlouhá 2001, 20). Nejdůležitější barvou pro středověkou společnost byla červená, která kromě toho, že symbolizovala Kristovu krev u církevních hodnostářů, tak u světských panovníků byla symbolem vznešenosti, moci a bohatství (Dlouhá 2001, 21; Bravermanová 2014, 313). Barevná symbolika ovšem ve středověku nebyla tak jednoznačná, jak by se na první pohled mohlo zdát. Každá barva měla svůj kladný, ale i záporný význam. Červená měla

kromě výše zmíněných atributů také význam jako barva Satana a jeho pekelných plamenů, a také ve významu nečisté krve, krvesmilstva, hříchu a krveprolití (Dlouhá 2001, 21). Červená si svůj význačný post udržela do 13. století, kdy byla nahrazena modrou. Přejala ji světská moc, stala se rodinnou barvou franských Kapetovců. Nesla v sobě význam jako nebe, ráj, víra, moudrost, spravedlnost – atributy, které by měl mít správný král. Její význam je často spojován s Pannou Marií, která byla patronkou právě rodu Kapetovců. Nicméně v církevním prostředí je Panna Marie spojována s barvou bílou. Zvláštním odstínem modré je blankytná, která kromě naděje, víry a věrnosti značila i přesné opaky, tedy nevěru a pošetilost (Dlouhá 2001, 18, 22-23).

Tato přísná symbolika barev byla známá hlavně pro středověk, v mladších obdobích už se s tím mimo církevní instituce tak nesetkáváme. V renesanci se na oděvech setkáváme s živými barvami v zajímavých a velmi kontrastních kombinacích, ale od 17. století se kombinace barev umírňuje a jako efektu je používáno spíše vzorem tkaniny, avšak barevná škála zůstává velmi široká. Barevnost oděvů se projevuje napříč sociálním spektrem (Nachtmannová 2012, 61).

Jak už bylo řečeno dříve, oděv reprezentuje hlavně sociální status nositele. Hlavními znaky vysokého sociálního statusu bylo použití luxusních, nejlépe importovaných, materiálů a také udržování kroku s aktuálními módními trendy, které běžné obyvatelstvo nemělo možnost následovat (Šmidová 2014, 13).

Existovala různá nařízení, která dokonce regulovala, co kdo mohl nosit. Soubor takovýchto pravidel je shrnut v knize *Statutes of Savoy* z roku 1430, ve které vévoda Amadeus VIII určuje 39 kategorií lidí na panství. Většina těchto nařízení vymezuje rozdíl mezi nobilitou a běžnými obyvateli. Regulace oděvu se dokonce vztahovala i na rodinu vévody. Ta byla rozdělena do pěti kategorií, kdy na prvních dvou postech byli vévoda a vévodkyně. Mají dovoleno skoro vše, pouze je uvedena limitní délka vévodkyniny vlečky. Další příčka patří jejich synům, kterým je doporučeno nosit kratší dublet než jejich otec a také jim je zakázáno nosit zlato, dokud nebudou pasováni na rytíře. Mužská klasifikace oděvů je složitá. Pod nobilitou jsou příčky pro vysokoškolské absolventy, jako jsou doktoři, právníci a administrativní pracovníci a jejich manželky s neprovdanými dcerami. Každá z těchto kategorií má jasně vyznačeno, jaké látky, střih a vzor mohou nosit. Jedná se i o regulaci barev. Šarlatová je zakázána pro měšťany a obchodníky. Řemeslníci kromě tohoto nesměli nosit boty s vytaženou špičkou nebo s vysokými podpatky. Manuální pracovníci a zemědělci měli ještě větší omezení. Jejich oděv nesměl být tvořen dvěma různými látkami, rozstřiženy

nebo zvlněny. Kvalita materiálu musí být nízká, dovoleno měli koupit si jen kvalitnější látku na čepce. V těchto stupních nejsou moc zmiňovány ženy, neboť jejich oděv měl být na uvážení jejich otce nebo manžela (Piponnier - Mane 1997, 83-84).

Z uvedeného pramenu je zřejmé, jak byl oděv určující pro sociální status nositele. Přestože tato kniha není z našeho území, je jasné, že pro oděv existovala spousta psaných a hlavně nepsaných pravidel, co si kdo mohl dovolit nosit, což je třeba si při interpretaci textilních nálezů brát v potaz.

Někdy mohou být části oděvu odznakem úřadu a tedy znakem vysokého statusu, jindy ale mohou být znakem vyloučení. Jedním z nejlepších příkladů, jak na základě ornamentiky lze vyjádřit sociální status, je vzor na pláštích francouzských králů tzv. fleur-de-lis, neboli květ lilie. Legenda praví, že franský král Chlodvík I. (vládl 481-511) po přijetí křtu dostal lilii od anděla. O prvním použití tohoto symbolu se dozvídáme za Ludvíka VII. v roce 1179. Používaly se nejen na královský plášť, ale i na další atributy královské moci, jako například na královské korunce, královském žezle a na korouhvi. Lilie byla ve středověku symbolem čistoty, víry a nevinnosti. Od 13. století dostává tento znak nový význam v souvislosti s královskou mocí. Prostřední list znamenal víru, zbylé dva značily moudrost a rytířství (Piponnier - Mane 1997, 132; Buben 1994, 207-208).

Znaky vyloučení známe i z 21. století. Tím nejznámějším je nutnost nošení žluté Davidovy hvězdy Židy za druhé světové války. Nicméně nošení nějakého znaku na oblečení nebylo výmyslem jen v hitlerovském Německu, tento jev je známý i z hlubší historie. Už ve 14. století v Portugalsku museli Židé nosit šesticípou červenou hvězdu a muslimové půlměsíc v jakékoliv barvě. A nejen to. Už v Anglii v roce 1218 nařídil král Jindřich III. Židům nosit dva dlouhé pruhy látky na hrudi, které měly představovat dvě desky s příkázáními. Papežská bula dokonce v roce 1415 nařizovala židovským ženám identifikační kruh na čele. Znakem měly být dva viditelné modré pruhy závoje, které se nosily po sňatku. Jedním z hlavních důvodů, proč museli být nekřesťanští obyvatelé označováni, byl Lateránský koncil v roce 1215, kde papež nařídil odznačení Židů a muslimů z důvodu, aby nedocházelo k sňatkům mezi křesťany a nekřesťany (Piponnier - Mane 1997, 136-137).

Nen jen vyznavači jiných náboženství než křesťanství museli být označováni. Ke skupinám takto vyloučeným se řadily především prostitutky nebo lidé nakaženi leprou. Každé město nebo země měla svá pravidla, jak se prostitutky měly označovat. V Marsailles musely nosit pruhovaný plášť, v Anglii stačil pruhovaný čepce, a ve Štrasburku musely původně nosit

bílé nebo černé špičaté čepice, ale poté byly nahrazeny pásy tkaniny na ramenou nebo rukách a později střapci na rukách. V pozdějších dobách se pak od těchto restrikcí ustupovalo a naopak pak můžeme podle písemných pramenů dozvědět, že se prostitutky oblékaly luxusně, protože se začaly objevovat nařízení zakazující nosit prostitutkám různé typy doplňků nebo látek. Snažili se, aby oděv zobrazoval sociální postavení, a právě proto bylo prostitutkám zakázáno nošení některých látek, aby to nevypadalo, že se jim vede tak dobře. V Paříži už ve 14. století měly prostitutky zakázáno nosit výšivky, perly, pozlacené a postříbřené knoflíky a veverčí kožešinu na okraji šatů (Piponnier - Mane 1997, 140-141).

Je třeba si uvědomit, že nález textilie nemusí nutně znamenat, že se jednalo o součást oděvu. I v dnešní době využíváme látky i k jiným účelům, jako je například ložní prádlo, polštáře, čalounění nábytků, plachty, a podobně. Textil měl, a i dnes má, mnoho podob a využití.

Jeho využití závisí do značné míry také na klimatických podmínkách, ve kterých se nacházíme. Rozdílný textil se nachází v například ve Skandinávii a ve Středomoří. Dvory králů a aristokracie zdobilo mnoho tapisérií, koberců nebo dekorací postelí. Domácí textil byl stejně jako oděvní textil symbolem bohatství. Koberce se nejdříve používaly jako dekorace zdí, na podlaze se začínají častěji objevovat až od poloviny 17. století. Polstrované židle se běžněji objevují od konce 16. století. Nejnákladnější položkou domácnosti byla díky použitým textiliím postel. I nejlevnější slaměné matrace byly pokryty textilií. U vyšší společnosti byly použity gobelíny a jemné hedvábné látky, zatímco u nižší společnosti, jako jsou obchodníci a nižší šlechta, se na bytový textil používala hrubší vlna nebo směs lnu a vlny. I bytový textil byl samozřejmě zdoben, a to různými výšivkami. Tyto výšivky nebyly zhotovovány jen ve specializovaných dílnách, ale také amatéry. Pro ty byly od roku 1524 vydávány knihy se vzory. Ty se mírně lišily od vzorů na oblečení. Většinou se jednalo o květinové vzory, nebo ptáčky a zvířátka někdy doplněné S spirálou. V 17. a 18. století byly poměrně populární geometrické vzory na tapisériích. I v bohatých domácnostech se na domácí textil používaly jiné materiály než hedvábí, a to třeba kvalitní vlněné textilie, ale také lněné, které byly používány na ubrusy, prostěradla, ručníky a podobně. Len se používal na levné froté, plachty a podobně. Na dětské plenky se používaly staré ubrusy a podobně. I bohatí lidé používali druhotně koupené tapiserie nebo tapiserie, které byly druhotně vyrobené z kněžských rouch po rozpuštění klášterů. O tomto máme inventář z domu Bess z Harwicku z roku 1601, která byla velmi bohatá (Rothstein - Levey 2003, 631-644). Vzhledem k velké

fragmentarizaci nálezů z námi zkoumané archeologické situace nelze vyloučit, že z některých fragmentů dříve býval bytový textil.

Nicméně tímto funkce textilií nekončí. Byly také hojně používané v armádě, mohly sloužit jako stany, deky a nepochybně měly důležitou funkci jako praporce jednotlivých rodů, oddílů a králů. Praporec byl i během bojů chráněn. I móda praporců se měnila. V 15. století byly praporce zdobeny vystřiženými a poté přišitými motivy, v 16. století se již na praporce aplikuje klasická výšivka nebo malba. Jejich tvar ani velikost nebyly jednotné, mohlo se jedna o obdélníky, čtverce či mohly být dokonce nepravidelné různých velikostí. Jako zajímavost lze uvést, že při bitvě měly vlastní prapor i ženy lehkých mravů provázející vojsko. Na jejich praporci byla vyobrazena nevěstka s košíkem a bílým psíkem na zeleném pozadí. V 16. století byly praporky zdobeny i vojenské trubky (Winter 1893, 628-630).

Do smetištních vrstev se obvykle nedostává oděv celý. Ten můžeme hledat v hrobových nálezech. Ve smetištích, jímkách apod. se spíše nachází textil sekundárně použitý. Může se jednat například o přešití ubrusu na dětskou plínku (Rothstein - Levey 2003, 636) nebo kapesník. V jímkách se mohlo jednat o toaletní potřebu a podobně. V odpadních vrstvách se dále také nacházejí odstřížky krejčovského zpracování (například Elblag - Maik 2013, 231). Problematika interpretace takto nalezených materiálů je tudíž velmi složitá, a často se tudíž nedaří určit původní účel fragmentu, neboť během svého života jich mohl mít i několik.

3. Iemný nástin historie módy od 16. do 19. století

Doba 16. století spadá do období renesance, 17. a 18. století jsou stoletími baroka a rokoka a styl reprezentovaný v 19. století se nazývá empír. Díky tomuto přehledu můžeme vidět, jak široce datované jsou fragmenty z naší lokality a kolik různých módních stylů se v tomto období vystřídalo. V následujícím textu uvádím pouze stručný průřez dějinami módy těchto období, abychom si uvědomili, na jakém podkladě vyhodnocujeme archeologické textilie z Rejdiště. Tato kapitola není detailním popisem módy těchto dob, ale jen jejím nastíněním a průřezem. Ucelený pohled na módy v Evropě přinesla v řadě Dějiny odívání Ludmila Kybalová. Ta se věnuje módním trendům již od zmíněného starověku až do 20. století (Renesance 1996, Barok a rokoko 1997, Starověk 1998, Středověk 2001, Od empiru k druhému rokoku 2004, Doba turnýry a secese 2006, Od „zlatých dvacátých“ po Diora 2009). Jako dalšího autora mohu zmínit ještě Odolena Zítka a jeho Lidé a móda (1962). Vzhledem k tomu, že móda v českých zemích je spjatá a ovlivňována trendy z ciziny, je třeba také zmínit zahraniční autory. K nim patří Max Ulrich von Boehn (1989a, b), Erika Thiel (1968) nebo Millia Davenport (1948a, b). Mezi novější publikace patří trilogie The Greenwood encyclopedia of clothing through world history, kterou editovala Jill Condra (2008a, b, c). Speciálně střední a východní Evropou se zabývala Irena Turnau (1991).

Ve středověku platilo mnoho pravidel regulující oděv, od kterých se v renesanci ustupuje. Také se začínají respektovat přirozené tělesné proporce, neboť v pozdním středověku bylo ideálem štíhlé ženské tělo prohnuté do S a špičatost, a boří se hranice pro odívání různých společenských vrstev, které byly určeny ve středověku. Některé ze změn mají svůj počátek ve 14. století, kdy šlechtici přestali nosit dlouhou tuniku a začali nosit krátký kabát dříve typický po měšťany. Renesance, jak je všeobecně známo, pochází z Itálie, i když na našem území se střetává s vlivy španělské módy a může znít překvapivě, že móda byla ovlivněna i reformací (Kybalová 1996, 7-8, 54, Zítek 1962, 236, 238).

V 16. století je móda v českých zemích poměrně komplikovaná. Ve většině Evropy už převládá čistá renesance, u nás však opět vzkvétá móda pozdně gotická, jejíž přirozený vývoj zarazily husitské války. Prvky renesanční módy se objevují na přelomu 15. a 16. století, kdy v našem území vládli Jagellonci (Safrtalová 2010, 102). V českých zemích proběhla reformace skoro o sto let dříve než ve zbytku Evropy, tedy v první polovině 15. století. Husitské období dbalo na střídmost barev, nepoužívaly se ozdoby, začínají se používat levnější materiály a ztrácí se elegance. Doznívají zde tedy prvky gotické, ale už se objevuje nová renesanční móda, která se u žen projevuje oddělenou sukní od živůtku, který má

většinou obdélný výstřih (Zítek 1962, 248-249). K módě neodmyslitelně patří i styl účesu a pokrývka hlavy. Ta má v této době mnoho podob, od čepců k turbanům, a v módě byly zkadeřené volně rozpuštěné vlasy, které mohou být nepokryté nebo jen s malým čepečkem. (Kybalová 1996, 50). Módní bylo hlavně u žen vysoké čelo. Kromě tohoto se také stal módním baret, jak u žen, tak u mužů (Zítek 1962, 247). Muži už od středověku nosí punčochové kalhoty, které překrývá kabátec s nabíranými rukávy a různou délkou. Učenci a další (kardinálové, profesori) nosí pláště. Na rozdíl od středověku se do módy dostává košile, která byla dříve brána spíše jako pracovní oděv. Renesanční košile tedy začaly nosit i vyšší vrstvy a bývá u krku nařasená. Móda zde popsaná má kořeny v Itálii, v následujících odstavcích budou informace o módě reformační a španělské spadající do stejného období (Zítek 1962, 249; Kybalová 1996, 29-30).

Reformační oděv vznikl hlavně v Německu, kde byla reformace nejsilnější. Jak jsme zmínili výše, renesance boří hranice v oblékání mezi jednotlivými vrstvami obyvatelstva. Reformace se k této středověké tradici navrácí. Pro muže je typický nový typ svrchní oděvu, tzv. *šuba*, která se vyvíjí ze středověkého *houppelande* (bohatý plášť s velkým výstřihem do V vpředu i vzadu se širokými rukávy). *Šuba* je také široký plášť, který mohl sahat až na zem, s dlouhými a širokými rukávy, s šalovým límcem (na něm může být kožešina). Vpředu je plášť otevřený, neseptnutý. Podšívka pláště bývá kontrastní. Tento plášť nesmějí nosit příslušníci nižších stavů, jde tedy opět o regulaci oděvu na základě společenského postavení. Tento plášť má mnoho variant, které se vyskytují někdy jen v krátkých časových intervalech. Dalším typem mužského oděvu *faltrok*, který mohl být s rukávem nebo bez něj a nosil se buď jako náhrada kabátce typu *wams* (středověký typ oděvu, který se původně nosil pod brněním – vatovaný a prošívaný kabátec), nebo se nosil na něm. Kalhoty byly přiléhající a vysoké jen ke kolenům, kde jsou připojeny k punčochám nebo připevněny podvazky. Zajímavou součástí je vycpávaný poklopec, který byl někdy zdoben stuhami, což se nelíbilo soudobým mravokárcům. Od poloviny 16. století se objevuje nový typ kalhot – *plundry*. Jednalo se o kalhoty pytlovitého tvaru končící u kolen (Obr. 20). Jejich móda trvala jen 30 let, ale zachovaly se dodnes jako uniforma švýcarské gardy. Jejich původními nositeli byli němečtí lancknechti. Byly tvořeny dvěma vrstvami. Vrchní vrstva byla svisle rozstříhaná, aby vynikla kontrastní spodní látka. Jinak se nosily kalhoty pod kolena s punčochami (Kybalová 1996, 53-62; Kybalová 2001, 83, 161; Zítek 1962, 250; Nachtmannová 2012, 32).

Součástí mužského i ženského oděvu, byť poměrně vzácnou, je, stejně jako v módě italské renesance, bohatá košile nabíraná u krku. Pokrývka hlavy je stále běžnou součástí

oděvu. Nejmódnější jsou v reformačním prostředí různé typy baretů. (Zítek 1962, 250). I když nadále existují další typy pokrývky, jako jsou turbany a klobouky. Jednalo se opět o mužskou i ženskou součást oděvu, i když ženy převážně nosily vyztužené roušky (Kybalová 1996, 63-66, 81).

Původním ženským oděvem byla také střízlivá *šuba*, kterou však ženy přetvořily na luxusní součást oděvu (zhotovení z pevných látek, vzory). Dalším typem oděvu byl *mantlík*, což byl honosný plášť zdobený kožešinami a šitý z luxusních látek. Živůtek bývá těsný, s rukávy. Výstřih někdy ženy zakrývají *kolárem*, který byl původně límcem, ale pak se z něj stala bezrukávová jupka. Často jsou nošeny různými čepci. Sukně jsou bohaté, někdy s vlečkou. Symbolickou funkci získává zástěra, kterou ženy nosily jako symbol ochrány domácnosti, hospodyně a strážkyně krbu (Kybalová 1996, 77-79).

Důležitou součástí společnosti jsou sedláci a řemeslníci. Sedláci v tomto období chtěli nosit červený plášť jako odznak svého stavu. Ten do té doby směli nosit jen rytíři a doktoři. Na nějaký čas k tomu nakonec povolení dostali, ale mělo to jistá pravidla. Mělo se jednat na způsob malé *šuby* bez límce a mají dovoleno k tomu jen nosit jen zmenšený baret. Tato privilegia neměla dlouhého trvání, po potlačení selského povstání byla zrušena. I běžné obyvatelstvo nosilo módní oděv, samozřejmě v rámci jejich finančních možností. Jedná se hlavně o udržení stejné siluety. Muži mají úzké nohavice se zvýrazněným poklopce, ženy běžně nosí zástěry (Kybalová 1996, 92-95).

Španělská móda je naprosto odlišná od italské módy a zakládá se na přesném opaku její vize. Italská móda zdůrazňuje přirozenou siluetu, kdežto španělská móda je přísně geometrická a naprosto nepřirozená. Vyznačuje se jistou tuhostí a opět se zužuje a mužský oděv se zkracuje (Zítek 1962, 251). V Evropě se tento styl dodržuje do 17. století. Do Čech přišel španělský oděv poměrně rychle. Polovina 16. století je tedy v Čechách módně velmi smíšená. Přežívá ještě italská móda, dokonce jsou tu ještě i známky středověké módy, a to hlavně u nižších vrstev, dále je tu pak reformační styl a do této situace ještě vstupuje španělská móda (Kybalová 1996, 97-98, 129-130).

Sukně je podle španělské módy sudovitá a těsně pod pasem byla vycpávána. Pokud měl živůtek velký výstřih, tak byl zakryt náprsníkem. Jednalo se i o velmi zdobené náprsníky s perlami, zlatými nitěmi a podobně. Živůtek byl velmi těsný s hlubokým pasem. Typickým doplňkem je okruží, které je nošeno muži i ženami a to napříč sociálními vrstvami. Rukávy šatů byly dlouhé, úzké a často na ramenou vycpané (Obr. 21) (Kybalová 1996, 129-132; Zítek

1962, 254). Muži mají upnutý kabátec zúžený v pase s vysokým španělským límcem. Později byla horní část vycpaná. Kalhoty bývaly krátké, sahající sotva pod rozkrok a jsou také vycpané. Zbytek nohou opět zakrývaly pletené punčochy. Součástí oděvu jsou i pláště a baret nahrazuje klobouk (Zítek 1996, 253-254).

Jak je vidět, móda 16. století byla velmi komplikovaná a byla ovlivněna různými styly z různých částí Evropy. Počátky barokní módy jsou spojovány s třicetiletou válkou (1618-1648). Jedná se o naprostý opak předcházející španělské renesanční módy. Opět je kladen důraz na uvolnění. Z počátku udávají tón nizozemští vojáci (Davenport 1948b, 505), ale od počátku vlády Ludvíka XIV. (1643–1715) začal trendy udávat francouzský královský dvůr. Móda je v tomto období značně nejednotná, ale má několik shodných prvků. Jedním z nich jsou stuhy. Dále se používají zlaté a stříbrné prýmký, jejichž používání ale francouzský král silně reguloval pouze pro úzký okruh dvořanů. Přes jeho snahy se však prýmký rozšířili mezi širokou šlechtu. Třetím výrazným a regulovaným materiálem ve francouzském baroku jsou krajky. Ty nesměly být dovážené, ale jako vše se tento zákaz porušoval a krajky se pašovaly (Kybalová 1997, 8-14).

Barokní móda však není, stejně jako v předchozím období, přijata ihned a bez výjimek. I v 17. století se nadále vyskytují okružít. Někde se tato tradice udržela dokonce až do století 18. Pojdme si však charakterizovat raný barokní oděv a začneme u mužského. Zde se hlavně mění střih jednotlivých oděvních součástí. Košile jsou velmi široké s manžetami a límcem položeným na ramena. Specifický límec se používá v Čechách. Jeho tvar je čtverhranný a je součástí mužského i ženského oblečení. Bývá krajkový nebo plátěný (Kybalová 1997, 34-38). Kabát se prodloužil a značně uvolnil a přestaly se používat vycpávky. Plášť je nezbytnou součástí oděvu, býval přehazován přes jedno rameno a jeho délka je různá. Kalhoty se prodlužují ke kolenům a jsou z měkčího materiálu než dříve. Boty jsou vysoké a s manžetami, tudíž punčochy bývají skryté. Klobouky byly široké s peřím (Zítek 1962, 258-259). Mužská móda začíná být mnohem zdobnější než ženská (Harvey 2008, 125).

Ženská móda je měkká, odstupuje se od španělské tvrdosti, i když španělská móda přetrvává déle než v mužské módě. Oblíbený zůstal hlavně vypasovaný živůtek a vyztužená sukně. Živůtek se v baroku mírně uvolňuje, pas živůtku je nad přirozeným pasem. Rukávy jsou kratší a s manžetami. Živůtek měl nižší límec a hloubka dekoltu se postupně prohlubovala až do takové míry, že se znovu začaly nosit šátky a podobně, aby se dekolt trochu zakryl. Krajky byly populární i v dámské módě. Byly z nich hlavně límce a také

rukávy. Rukávy se však postupně zkrátily přibližně k loktům. Sukně je objemná, ale toho je v této době docíleno spodničkami, nikoli vycpávkami a obručemi (Zítek 1962, 259). Svrchní sukně bylo možné nosit podkasanou, aby tak vynikla barva nebo textura spodničky. Někdy se pouze nadzdvíhovala při chůzi. Začíná se nosit šněrovačka, která výrazně změnila tvar ženského těla a kladla důraz na siluetu přesýpacích hodin. Zpočátku však nebyla tak upnutá, postupem času se však zužovala. Aristokratky a bohaté měšťanky nosily šněrovačky se šněrováním vzadu zvané korzety, které žádaly při oblékání pomoc další osoby. Chudší obyvatelky měly šněrování vpředu, které si mohly zavázat vzadu (Nachtmannová 2012, 112). Jako svrchní oděv je stále používán plášť, jehož základ tvoří středověké *hoike* (plášť často přetahovaný přes hlavu, nebo nesešitý a spojovaný sponou nebo šněrováním, bývá bez rukávů a délka sahá po kolena). V baroku je k němu připojena kapuce. Hlava se jinak zakrývala kloboukem, rouškami nebo čepci. Pro Čechy je typické nelichotivá silueta žen. Ženy nosí plášť a špičatý klobouk (Obr. 22, 23). Tento oděv zůstává typický až do poloviny 17. století (Kybalová 2001, 158; Kybalová 1997, 46-59).

V dalších letech 17. století módu masivně ovlivnil styl francouzského krále Ludvíka XIV. (hlavně mezi léty 1670-1715). Česká šlechta přejímala francouzskou módu poměrně rychle. Hlavním znakem se tedy i u nás stává paruka a *justaucorpus* (kabátec s prodlouženými šosy s vypasovaným pasem). Kabátec byl doplněn vestou s úzkými rukávy. Kalhoty byly na počátku Ludvíkovy vlády široké a zdobené, postupně zúžily. Jak bylo řečeno výše, velké uplatnění v módě měly stuhy a mašle, a to právě i na mužském šatu. Pro dámy je v tomto období typické zjednodušení rób od velmi komplikovaných k jednodušším. Opět se živůtek protahuje do špičky a sukně je mnohem méně objemná než v předešlé době, avšak často se prodlužuje ve vlečku. Výstřih se rozšiřoval a odhalovala se ramena. Tuto přejímalo nejen šlechtické obyvatelstvo, ale také měšťané. Ti místo paruk používali vlastní kadeře, nebo levné náhražky drahých paruk z ovčí a kozí vlny. Ženy se stříhem sukně snaží přiblížit šlechticům, až na jejich vlečky (Kybalová 1997, 61, 74, 94, 104; Zítek 1962, 263-264).

O domácím oděvu a oděvu na spaní moc informací nemáme, a to převážně díky tomu, že nebyl tak často zachycován na ikonografických pramenech. Mezi tyto oděvy patří noční košile, spodní prádlo, čepičky a oděvy do lázně. Košile byly zdobeny širokými límcí a manžetami. Od počátku 17. století vznikl nový druh oděvů - noční košile. Muži k nim mohli nosit noční kalhoty a čepičku. Zhotovovány byly převážně z plátna. Ženy na spaní nosily dlouhou noční košili a čepec. Do lázní se nosily různé druhy oděvů na zakrytí nezbytných partií a na osušení (Nachtmannová 2012, 98-103, 136).

18. století je obdobím rokoka. Ženské živůtky jsou opět velmi těsné a prodloužené a k nim je v protikladu velká sukně, která je opět vyztužená krinolínou (Zítek 1962, 265-266). Ta se z původně kruhové stala elipsoidní, s důrazem na boky. Tělo krinolíny tvořily velrybí kostice. K obručím byly přidělané stuhy, aby ženy mohly projít dveřmi nebo si sednout. Muži nosili *justacorp* společně s pláštěm. Kalhoty byly dlouhé pod kolena a byly úzké. Holeně zakrývají punčochy (Moore 2008, 255-256, 266). Důležitým doplňkem stále zůstává paruka. Takto chodila oblékaná šlechta, nicméně měšťanky se i přes různé zákazy a nařízení dostaly k luxusnějšímu zboží. Z tohoto období také pochází první vyobrazení lidového kroje selky a sedláka z Postoloprta (Obr. 24). I přes to, že uběhlo už několik století, tak v oděvu běžného obyvatelstva se dochovávaly stopy renesanční a dokonce i středověké módy. Oděv zůstává velmi jednoduchý, muži nosí beztvaré kalhoty, košili a kabátec, ženy nosí dvojdielné šaty s jemně řasenou sukní. Přetrvávají různé pokrývky hlavy (Kybalová 1997, 170-173; 186-187).

Na konci 18. století se móda mění velmi rychle, a to i vlivem politických změn a revolučních událostí (Francouzská revoluce, průmyslová revoluce). Už před revolucí se tává oděv pohodlnějším. Díky průmyslové revoluci se změnil textilní průmysl. První z epoch 19. století je empirismus. Jde o první třetinu tohoto století. V mužské módě nastává zvrat a stala se účelnější a méně zdobná. Šlechtici tedy přejímali oděv měšťanů. Byl kladen důraz na kvalitní střih a materiál a umírněné barvy. Novým mužským prvkem se stává frak. Stejně jako vesta přestávají být zdobené výšivkou. Svrchním oděvem byl kromě fraku i *redington* (dvouřadý přiléhavý kabát se šosy; Uchalová 1999, 19, 69-73). Do módy se dostávají dlouhé kalhoty, které obepínají boky a lýtká. Někteří muži, kteří neměli správné proporce, si dopomáhali například vycpávkami lýtek. Košili začal zdobit velký nákrčník. Ženy nosily *chemise*, což jsou dlouhé šaty, s krátkými rukávy nebo bez nich. Původně to byly šaty pro těhotné a kojící ženy, pas byl tedy nad úroveň přirozeného pasu. Jednalo se o značné uvolnění módy, ženy se mohly oprostít od svazování v korzetech a těžkých látkách a mohly si užívat volnost a lehkost *chemise*. Samotná *chemise* se nosila jen chvíli, pak se k ní začaly přidávat další části oděvu jako tunika s balonovými rukávy a vlečka (Kybalová 2004, 53-57, 75-79).

V následujícím období zvaném *biedermeier* se opět nosí těsný korzet s širokým výstřihem často odkrývajícím ramena a pas se opět snižuje do přirozené polohy. Rukávy se postupem času zvětšují do té míry, že musely být vyztuženy kosticemi (Kybalová 2004: 106-111). Sukně byla zpočátku kuželovitá, ke které se přidávalo více a více spodničků, až se módnějším typem stala sukně válcovitá. Ženy začaly nosit sukně vícebarevné a s různými ornamenty (Zítek 1962, 288). I u mužů se klade důraz na útlý pas. Střihy kabátů, fraků a

redingtonů to potrhují, v pase bývají velmi zúžené. Díky této módě nezůstávají korzety jen ženským prvkem, ale nosí je i muži. Důležitým mužským doplňkem jsou kravaty, nákrčníky a vázanky. Kalhoty jsou do pasu a mají různé tvary nohavic. Některé jsou nabírané na bocích a směrem dolů se zužují, jiné jsou naopak ke kolenům těsné a pak se zvonovitě rozšiřují. Nakonec jsou kalhoty celé úzké (Kybalová 2004; 137-146).

Čtyřicátá až šedesátá léta 19. století se vyznačují tím, že mužský oděv se zjednodušil na rozdíl od ženského, který je opět komplikovaný. Toto období je nazýváno druhé rokoko. Ženy v tomto období reprezentují společenské postavení, když muži se věnují práci, proto je jejich oděv jednoduchý a účelný (Kybalová 2004, 161). Po třetí se do módy vrátila krinolína. V průběhu let měnila různě tvar, nejdříve byla kruhová, později byla módní ovální. její šíře se však také různě měnila (Zítek 1962, 291). V jisté období průměr sukně dosahoval až 2,5 m. Poté se obvod zplošťuje, nastupuje však móda dlouhých vleček (až 2 m). V kontrastu s tím je opět velmi těsný živůtek, pas je opět stahován korzetem. Muži nosí cylindr různé výšky a tvarů, jako svrchní oděv zůstává frak, *redington* i kabát, nicméně jejich podoba se mírně liší. Už nebývají tolik vypasované. Ostatní části mužského oděvu zůstávají více méně stejné, kromě košile, která se značně zjednodušuje a ustupuje od stojatého límce (Kybalová 2004, 167; 199-204).

Jak je vidět, změny v oděvu v podstatě čtyř století byly markantní. I když nemůžeme z drobných fragmentů v našem souboru rekonstruovat střihy a vzhled původních oděvů, důležité vědět, na jakém historickém a módním pozadí nalezené textilie vznikly a byly používány.

4. Textilní produkce a obchod

Toto téma se úzce váže s interpretací textilií, neboť může mnohé napovědět o původu tkanin. Je hedvábí ze 17. století importované nebo už se jedná o místní produkci? A jaký byl stav ve století 19.? To je jen část otázek, na které nám může toto téma odpovědět.

Bohužel, stejně jako v předchozí kapitole o módě, však bude tato kapitola poměrně stručná a bude se jednat pouze o nástin situace. Jedná se o tak rozsáhlé téma, jak časově, tak okruhově, že by zasluhovalo kompletní samostatnou studii. Už v minulosti se tímto tématem zabývalo několik autorů. Jedním z nich je Miloslav Pávek, který v letech 1971 a 1972 napsal dva díly Textilní výroby v historickém přehledu. Mezi dalšími autory můžeme zmínit Janu Macháčkovou a Jiřího Matějčka, kteří vydali trojdílnou publikaci se společným názvem Nástin textilní výroby v českých zemích v období 1781-1848 a podtituly I. díl: Obecné předpoklady. Produkce a zaměstnanost. Rozmístění výroby. Trh a odbyt (1991), II. díl: Suroviny. Technika. Hospodaření (1991), III. díl: Sociální vývoj. Exkursy. Závěr (1992). Jde o jedinou ucelenou studii zabývající se tímto obdobím (Machačová - Matějček 1991a, 3). Bohužel dnes neexistuje žádná novější přehledná práce, která by shrnovala vývoj textilnictví do 19. století.

Mnoho informací o výrobě textilií lze zjistit i ze sborníku Z dějin textilu. Studie a materiály. Sborníku příspěvků k dějinám textilní výroby v ČSSR, kterého vyšlo 12 svazků.

Literatura na toto téma, která by zahrnovala území celé České republiky, není rozsáhlá. Kromě Pávky (1991, 1992) není žádná ucelená studie. Pokud byla napsána nějaká historická studie, tak bývá většinou zaměřená jen na vývoj výroby v jednotlivých regionech, např. Počátek a konec textilní tradice města Ústí nad Orlicí (Musil 2012, 129-150) nebo O vzniku textilní výroby ve Frýdku - Místku (Faldyna 1965, 215-219), Jihlavský obchod se soukennými výrobky v 16. - 18. století (Hladký 1984, 105-120), nebo třeba Pěstování a zpracování lnu a konopí v Orlických horách a v Podorlicku (Šůla 1985, 37-82).

Zkoumání měř a vah v období před písemnými prameny je velmi složité. Ve středověku se na měření délek používalo lokte. Menší jednotkou byla stopa, píd', dlaň a prst (Sedláček 1923, 28). I v období, kde máme písemné doklady o používání lokte, není situace tak jednoznačná, jak by se mohlo na první pohled zdát, neboť v českých zemích se používalo na šestnáct druhů lokte. První panovník, který se pokusil sjednotit míry a váhy, byl v 1268 Přemysl Otakar II. Nejspíše to nemělo moc velký účinek, avšak další doklady o snaze takovéto sjednocení máme až roku 1549, kdy měly být míry a váhy sjednoceny podle norem

Starého Města pražského. To však nebylo všeobecně přijato a už v roce 1554 bylo toto usnesení sněmu zrušeno. Snahy sjednotit míry nicméně pokračoval a o století později, v roce 1627, bylo znovu přijato usnesení z roku 1549. Za nedodržení těchto ustanovení byla vyměřena pokuta 50 kop grošů. O sjednocení se taktéž pokoušel císař Ferdinand II., ale ani jeho snahy zjevně nepřinesly kýžený výsledek, neboť musel své patenty vydávat opakovaně (Hofmann 1984, 13-19).

Pro 18. století je situace lepší, vzhledem k tomu, že existují Produkční tabely vydané roku 1753. Na základě tohoto pramenu Gustav Hofmann (1985) rekonstruoval rozměry sukna i plátna. I když byly vydány tyto tabely, v některých částech Čech se nadále používaly různé míry. Používanou mírou byl loket, avšak určit jeho délku není jednoduché. Hlavním byl český loket, ale existovalo mnoho dalších, jejichž délka se liší až o 16 cm (například pražský loket pro textil - 69,514 cm a tepelský loket na plátno - až 85,658 cm). V roce 1750 byl vydán patent, jenž určoval délku a šířku podle druhů tkaniny - papírové plátno dlouhé 60 loktů a široké 5/4 lokte, kopové plátno mělo být dlouhé 60 loktů a široké 6/4 lokte nebo 68 loktů a 7/4 lokte. Dvouloketní plátno bylo široké 80 loktů a široké 8/4 lokte. Tyto míry se hlavně používaly v severních a severovýchodních Čechách, které byly hlavními regiony textilní výroby. Přes veškerou snahu o zavedení jednotných měr, nebyl tento patent dodržován na celém území. Míry se fakticky sjednotily až zavedením metrické soustavy v roce 1876 (Hofmann 1985, 75-77).

Jedním z důležitých obchodních artiklů už od středověku bylo hedvábí. Pokusy o pěstování moruší a s tím související výrobu hedvábí jsou známy i z českých zemích, i když to bylo poněkud později, než v okolních zemích. Například v Německu se pokusy o zpracování hedvábí objevují od 14. století a od 2. poloviny 16. století zde byly pěstovány moruše (Pávek 1971, 92).

V českých zemích se první o pěstování bource morušového a získávání hedvábí pokoušel v 17. století Karel z Lichtensteinu. Svojí produkci lokalizoval na Moravu, do zábřežského a valtického panství. Jeho pokus ovšem zanikl ihned po jeho smrti v roce 1627. Druhým regionem, který se pokoušel o pěstování bourců a moruší, bylo Jičínsko, kde nechal vysázet tyto stromy Albrecht z Valdštejna. Učinil to ve stejném roce, kdy zemřel Karel z Lichtensteinu. Albrecht povolal odborníka z Itálie, neboť v Čechách u nás nikdo neměl zkušenost se zpracováním hedvábí. Do Itálie také byly posílány zámotky na zpracování. Stejně jako v případě Karla z Lichtensteinu, tak i u Albrechta v roce jeho smrti pěstování bource morušového zaniklo. I přes tyto dva neúspěchy se pokusy o místní výrobu hedvábní

objevovaly od 18. století i nadále s menším či větším úspěchem. Jedním z nich bylo i vysazení moruší v příkopu Pražského hradu. Důležitou osobností v oblasti hedvábnictví byl Bernard Scotti de Compostelli, kterému se podařilo rozšířit hedvábnictví do oblasti celých Čech. Získané kokony bource morušového byly odváženy na zpracování do Vídně. Touha po výrobě hedvábí v Čechách dosáhla takové úrovně, že v roce 1762 bylo rozdáno přes 250 000 tisíc semen moruše. O 6 let později byly vystavěny dvě dílny na zpracování hedvábí. I Marie Terezie měla na rozvoji hedvábnictví zájem, neboť v letech 1763 a 1771 vydala patenty, ve kterých nařizovala městům, aby se více věnovaly hedvábnictví. Za její vlády byly podél cest vysazovány moruše a za jejich poškození hrozily vysoké tresty. Po Marii Terezii se o rozvoj hedvábnictví snažil i Josef II., ale po jeho smrti hedvábnictví v Čechách úplně zaniklo (Pávek 1971, 92-93, Čapek 1951, 93-94).

I přes známost těchto drobných pokusů o získávání domácího hedvábí můžeme předpokládat, že hedvábné tkaniny ze zpracovávaného souboru byly do našeho prostředí importovány. Žádné odpovídající analýzy, které by původ hedvábí mohly naznačit, nebyly provedeny, zejména z důvodů vysoké finanční náročnosti a hlavně absenci odpovídajícího srovnávacího materiálu pro verifikaci výsledků. Není ovšem pravděpodobné, že by bylo importované z Číny, své domoviny, a pravděpodobně ani z Byzance nebo islámského světa, neboť už ve 12. století začíná produkce hedvábí na Evropském kontinentu. Z počátku to bylo na Sicílii (1147), později se hedvábnické dílny rozvinuly i v pevninské Itálii a ve Španělsku (Muthesius 2003, 325-327). Hedvábí vyrobené v 15. a 16. století pochází s velkou pravděpodobností z Itálie, kde byly hlavními centry na výrobu hedvábných tkanin Benátky a Bologna, a až v následujících stoletích mohlo být dováženo ze Španělska, kde se výroba rozvinula poněkud později (Rothstein 2003, 531; Čapek 1951, 93).

Vzory na hedvábných tkaninách podléhají módě stejně jako oblečení, které z nich bylo tvořeno. Na počátku se na hedvábí objevují poměrně divoké vzory vycházející z tradičních vzorů čínského a perského hedvábí ovlivněné motivy indických malovaných bavlněných látek. Od 18. století se vzory na hedvábné tkanině poměrně rychle střídají a roste používání stříbrných a zlatých vláken. Tradiční vzory jsou nahrazeny květy a spirálami. Ty pokračují i dále, avšak vzory na hedvábí začínají vypadat jako krajka. Je pravděpodobné, že krajkáři napodobovali vzory z hedvábných tkanin a ne že byly vzory na hedvábí inspirovány krajkami. Vývoj hedvábných vzorů nadále pokračoval snahou vytvořit trojrozměrný květinový vzor. Tato inovace pocházela z dílny v Lyonu. V období rokoka (1743-1755) se začínají oddělovat francouzské a anglické vzory a stejně tak i použité barvy. Francouzské hedvábné vzory jsou

více stylizované. Tyto poznatky máme díky dochování vzorkovníků z různých dílen (Rothstein 2003, 549-556).

Určit původ tkaniny bývá problém. Považujeme za původní zemi tkaniny tu, ve které byla utkána nebo tu, ze které pocházejí suroviny na její zhotovení? K výrobě některých druhů hedvábných tkanin, například saténu, se používaly různě tlusté nitě pro osnovu a pro útek. Tlustší nitě byly v 17. století dováženy z Číny nebo Piedmontu, kdežto tenčí útkové nitě pocházely z jižní Itálie, Persie nebo Turecka. Jak už bylo řečeno výše, produkční centra byla stěžejní v Itálii, tudíž se mohlo jednat například o látku vyrobenou v Itálii, ovšem z nití z Piedmontu a Turecka (Rothstein 2003, 528).

Vzhledem k tomu, že hedvábí patřilo vždy mezi dražší materiály, je důležité si uvědomit, že hedvábí bylo pravděpodobně sekundárně využíváno, ať se jednalo o sekundární prodej, tak přešívání oblečení například pro děti, nebo o darování služebnictvu nebo chudším příbuzným (Rothstein 2003, 529). O darování služebnictvu nejen hedvábí svědčí několik dochovaných závětí. Existuje například závěť z roku 1427, kde William Green odkazuje svojí služce všechny šaty jeho zemřelé manželky. Manžela zlatníka z Yorku odkázala služebně nejen peníze, ale i množství látek a několik šatů. Předávání luxusních tkanin služebnictvu nebo chudším příbuzným narušuje jednoznačnou interpretaci textilií jako majetku vyšší společenské třídy (Crawford 2004, 159160).

I když ve zpracovávaném textilním materiálu nejsou doklady bavlny, tak je nepochybné, že byla součástí oděvů i v Čechách. V jižní Evropě se bavlna začala pěstovat v 10. století díky Maurům. Její produkce se však mnoho nerozšířila, až v 15. století se začala pěstovat v Bulharsku. Mezi další destinace, kde se vyskytoval bavlník, je Makedonie, Thesálie a pobřeží Černého moře. Evropská bavlna ale nebyla nejkvalitnější. Tou byla bavlna ze syrského Aleppa a druhou nejkvalitnější bavlnu pěstovali v Arménii a u Damašku. Další pokusy o pěstování bavlny v Evropě klademe až do 19. století. Její pěstování ve velkém měřítku se uchytilo pouze ve Španělsku a Itálii (Pávek 1971, 97-100). Ale existovaly manufaktury na její zpracování, například v Miláně nebo Janově a hlavně od 18. století se díky vynálezu spřádacích strojů a mechanických stavů stala Anglie hlavním producentem bavlněných tkanin v Evropě. V tomto období začala upadat produkce lnu a vlny, neboť ty byly pořád ručně spřádány a jejich cena tudíž nemohla konkurovat bavlněným látkám. V českých zemích přišla první bavlna zprostředkovaně z Uher, až ve 14. a 15. století se začala dovážet z Janova, Benátek a Milána. Její původní využití u nás bylo jako vycpávka kabátů a rukavic. Ještě v 17. a 18. století byla poměrně vzácná, i když ke konci století, právě díky

vynálezům v Anglii, se masivně rozšířily bavlněné látky mezi chudé obyvatelstvo (Čapek 1951, 17-18).

Oblasti s největší produkcí vlněných látek byly Picardy, Artois, Hainaut a Flandry. Do poloviny 16. století byla Anglie jedním z největších exportérů vlny v Evropě. Mezi hlavní odběratele patřila střední a východní Evropa. Hlavním dílem úspěchu Anglie byla spolupráce anglických kupců s obchodníky v Antverpách a místními koncovými trhy. Do Antverp se nedovážely pouze zhotovené látky, ale také suroviny, neboť v Antverpách a jejich okolí se nacházelo mnoho center pro dokončení textilií. Mezi další důvody anglického úspěchu patřilo sdružování obchodníků do institucí, jako například *Company of the Merchant Adventures* nebo *London-based Fellowship*, kteří měli monopol nad obchodem s vlnou. Třetím důvodem byla podpora panovníků. Tato nadvláda netrvala déle než 90 let. Nicméně od druhé poloviny 16. století královna Marie dokonce zakazuje vývoz vlněných látek do Nizozemí a zavádí limity pro vývoz nedokončených látek. Do popředí se dostávají jiná města, jako je Hamburg nebo Brémy a Amsterdam. Během 16. století se mění strategie dodávek vlny v Evropě. V Anglii se začíná rozmáhat chov ovcí na maso, jejichž vlna není tak kvalitní. Ve stejném období se zlepšuje kvalita vlny z merino ovcí ve Španělsku. Díky těmto změnám se mění obchod s vlnou v Evropě popisovaný výše (van der Wee 2003, 398, 412-413, 415, 420- 424).

Našemu regionu je nejbližší vývoj textilního průmyslu v Německu. Od roku 1506 přicházeli přistěhovalci z Nizozemí. Přicházeli do měst jako Wesel, Kleef, Frankfurt a podobně. V Hanau byla v roce 1607 kolonie rodin přistěhovalců z Nizozemí, kteří se převážně zabývali textilnictvím. Gera se také díky těmto přistěhovalcům stala významným centrem pro textilní výrobu. Vyráběly se zde imitace sametu, nové lehké drapérie a podobně. Byly vyváženy do celého Německa, Polska a Pobaltí. Německý textilní průmysl rozkvétal pouze v první polovině 17. století. Za jeho stagnaci může třicetiletá válka (1618-1648). Nicméně Německo nikdy nebylo velkým producentem v měřítku celé Evropy, vždy se soustřeďovala spíše na domácí trh. Po Westfálském míru (1648) se situace textilních výrobců opět stabilizuje (van der Wee 2003, 461-462).

Je možné předpokládat, že textilníci z Nizozemí přišli i do našich zemí. Tito obchodníci jsou taktéž v Polsku. Tato migrace ztěžuje určení původu tkanin, neboť tyto řemeslníci přinesli svoje techniky a je možné, že udržovali obchodní styky s původní domovinou a získávali tak stejnou surovinu jako v Nizozemí. Takto vyrobené látky můžou pak být interpretovány jako původem z Nizozemí, i když fakticky byly vytvořeny v Německu,

nizozemská je jen technika a surovina. Toto je jeden z hlavních problémů při určování importovaných a domácích výrobků, jak si ukážeme níže.

Důležitou roli v obchodě hrála hanzovní města. Neobjevoval se v nich jen cizí textil, ale probíhala tam i místní výroba textilií. Zajímavě je to, že němečtí obchodníci nechtěli s domácími látkami obchodovat, a tak skupovali surovinu i hotové výrobky v malých městech a na venkově (Holbach 2015, 180-182). Jak bylo řečeno u Německa, tak i do Polska přicházeli přistěhovalci ze západu. To se dělo během 13. a 14. století. Před jejich příchodem byly hlavními vazbami používanými kepr 2/1 a 2/2 a také byly některé nálezy lomeného kepru. Po příchodu západních tkalců se složení nálezů mění. V Elblagu byly sice nejpočetnější nálezy 2/1 a kepru (42-60%), ale počet 2/2 kepru značně poklesl a lomený kepr nebyl nalezen žádný. Naopak se nacházelo více látek v plátňové vazbě, což značí o zjednodušení a zefektivnění výroby. Mnohem signifikantnější situace je v tomto případě ve 13. století v Lübecku, kde plátňová vazby tvoří až 90% veškerých nalezených textilií. Ve stejném období také rostl počet vlněných látek - suken (Maik 2015, 195).

Lněná vlákna jsou ve zkoumaném materiálu doložena výjimečně a jsou velmi degradovaná. Len se v Čechách pěstoval od pravěku, o čemž svědčí nálezy z neolitu z lokality Mohelnici. Ve studni se tam našly šňůry z lněných vláken (Oprail 1977, 14). Ve středověku bylo plátenictví vlastním řemeslem, jež se většinou soustředilo do horských a podhorských oblastí, kde se pěstoval len. Stejně jako většina řemesel se i toto sdružilo do cechů. Toto sdružování probíhalo až od 14. století. Prvním cechem v Čechách, o kterém jsou zmínky, byl cech v české Lípě z roku 1382. V Praze jsou zmínky o cechu až z poloviny 15. století (Mainuš 1959, 77-78). Toto období také bylo vrcholem pěstování lnu a od té doby docházelo k úpadku pěstování. Pro výsev se používala semena z různých koutů Evropy. Existují zmínky o dovozu semen například z Litvy nebo Ruska. (Pávek 1971, 72-74). V 18. století za vlády Marie Terezie bylo pěstování lnu podporováno státem. V roce 1765 byl vydán „lnářský patent“, díky kterému dostávali zemědělci peněžité odměny za vypěstovaný len. Nicméně už na konci 18. století a v 19. století pěstování lnu a výroba lněných látek upadala, a to kvůli výše zmíněným inovacím v oblasti výroby bavlněných látek. Tento trend se snažil zvrátit Napoleon Bonaparte, který chtěl oslabit moc Anglie. Snažil se tedy podpořit vynalezení spřádacího stroje na len. To se povedlo, nicméně díky jeho politice nakonec stroj získala Anglie a umocnila tak svoje postavení velmoci na výrobu látek (Čapek 1951, 37-38).

Podobné jako u lnu je to i u konopí. Nejstaršími doklady jsou nálezy z neolitu, nicméně není jisté, že bylo používáno pro výrobu textilií. Pravděpodobnější je, že bylo

pěstováno pro jeho semena (Korteová 2012, 26). Doklady samotných textilií jsou známy z období 8. - 14. století. V 17. století se pěstování konopí rozšířilo na Moravě. Archeologické doklady konopí nejsou početné, vzhledem k tomu že jeho vlákna jsou odolností velmi podobná lněným (Pávek 1971, 76).

K dalším rostlinným vláknům používaných v textilní výrobě patří juta i kopřiva, jejich význam byl však minimální (Pávek 1971, 77).

Nejdůležitějším materiálem pro výrobu textilií je vlna. V Čechách jsou nálezy ovce známy již z neolitu z lokality Bylany, její chov se však rozšířil až během doby bronzové. (Pávek 1971, 37; Korteová 2012, 79). Přímé doklady zpracování vlny máme však hlavně z raného středověku z prostoru Velké Moravy, kde byly nalezeny kromě kostí ovcí i ovčácké nůžky a přímo i tkaniny (Březinová 1997, 129, 146-165). V dalších obdobích roste počet dokladů dokazující chov ovcí a zpracování vlny. Ve středověku se rozvíjela specializovaná řemesla, především soukenictví. Přemysl Otakar II. právě při zakládání měst pozval i soukeníky z cizích zemí, především z Flander. O vývozu českých suken máme doklady již z počátku 14. století. Poměrně záhy se toto řemeslo sdružilo do cechu (13. století). Se soukenictvím byla samozřejmě svázána další řemesla, jako valchování, krejčovství, barvířství a podobně (Winter 1906, 70-71). V 16. století už jsou soukeníci vysoce organizovaní a jejich centrem se stala Praha, kde se konala jejich shromáždění, kam se sjížděli zástupci cechů z celých Čech. (Winter 1913, 40).

Vlna měla různou kvalitu, od hrubé a levné, po velmi jemnou a drahou. Z toho vyplývá, že existovalo množství ovčích plemen, které byly navzájem kříženy a šlechtěny, aby se dospělo požadovaného vzhledu vlny. Mezi nejkvalitnější vlákna patřily ty z merinových ovcí, o jejichž chovu u nás jsou doklady z 2. poloviny 18. století. V 19. století bylo toto plemeno tak rozšířeno, že zaujímalo dokonce 75% produkce vlny. Přestože existovala domácí produkce vlněných tkanin, i tak byly tkaniny dováženy. Existují záznamy o dovážení vlny z Polska z 16. století, další doklady dovozu vlny jsou z Frankfurtu nad Odrou nebo z Uher. Praha byla v tomto období důležitým tržním centrem pro obchod s vlnou, neboť sem byl dovážen materiál ze různých koutů českých zemí. O vysoké produkci vlny v Čechách svědčí i to, že v od konce 15. století se vlna vyvážela do Německa, Holandska nebo Polska. Obchod s vlnou byl pravděpodobně obousměrný. Na výrobu tkanin vyšší kvality se však většinou používala dovezená vlna ze Španělska, Sicílie nebo Makedonie (Pávek 1971, 79-86; Čapek 1951, 68).

Textilní výroba zahrnuje mnoho úkonů, od vypěstování suroviny, přes její zpracování na vlákno až po tkaní látek a jejich následnému střihu a sešití do oděvu. U každé suroviny je odlišný technologický postup zpracování. Popis těchto prací přesahuje obsah diplomové práce, neboť v tomto období prochází textilní výroba značnými změnami spojenými nejen s průmyslovou revolucí, proto pro ilustraci uvedu pouze několik autorů, kteří se touto problematikou zabývali. Lze uvést Pávka a jeho výše zmíněnou Textilní výrobu v historickém přehledu (1971, 1972). Ze zahraniční literatury lze uvést Barber (1991) nebo *The Cambridge History of Western Textiles I.* (Wild-Walton 2003), produkci textilií se zabývali ve své monografii i Crowfoot, Pritchard a Staniland (2001).

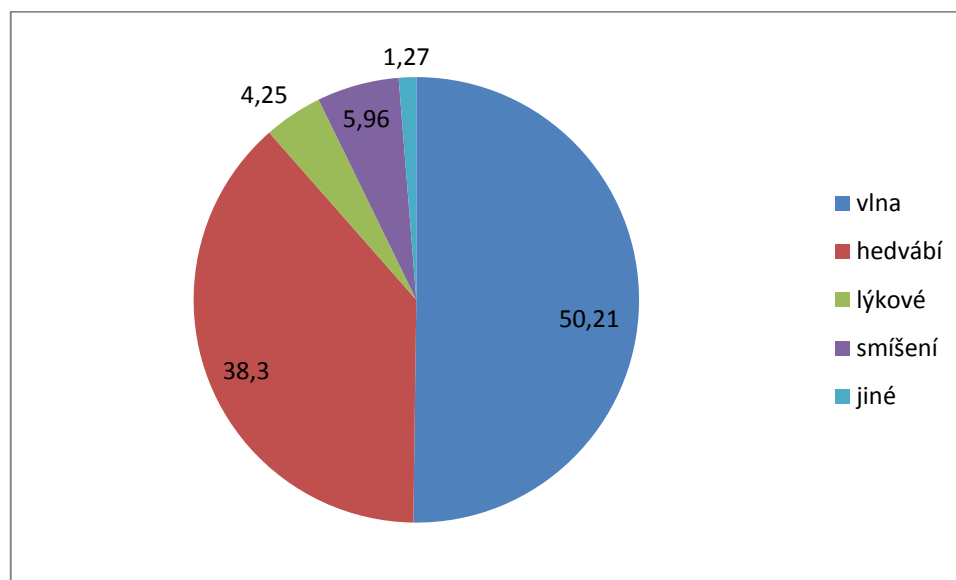
5. Textilní fragmenty

Soubor tvoří celkem 235 textilních fragmentů. Jedná se převážně o tkaniny z vlny a hedvábí. Vyskytuje se také několik lýkových vláken a také malé množství smíšených textilií. K nalezeným předmětům patří také chomáče vlněných chlupů, vlasů a peří (Bureš Víchová 2014, příloha 6).

Převažují čistě vlněné fragmenty, je jich 118 kusů, což je 50,21%, nicméně čistě hedvábných textilií není o mnoho méně - 90 kusů (38,3%). Zbylé textilie se vyskytují jen v malých počtech. 14 z nich jsou smíšené textilie (5,96%): 10 fragmentů tvořených hedvábím a vlnou, 4 kusy z hedvábí a celulosy - lýkových vláken a jeden fragment je tvořen hedvábím a kovem. Dále je pak 10 tkanin z lýkových vláken (nebo celulosy¹) (4,25 %), a pak po jednom kusu chomáče vlasů, peří a vlasy smíšenými s vlnou (dohromady 1,27%) (Bureš Víchová 2014, příloha 6).

materiál	vlna	hedvábí	lýkové	smíšené	jiné
počet kusů	118	90	10	14	3

Tab. 1. Počet fragmentů z jednotlivých materiálů

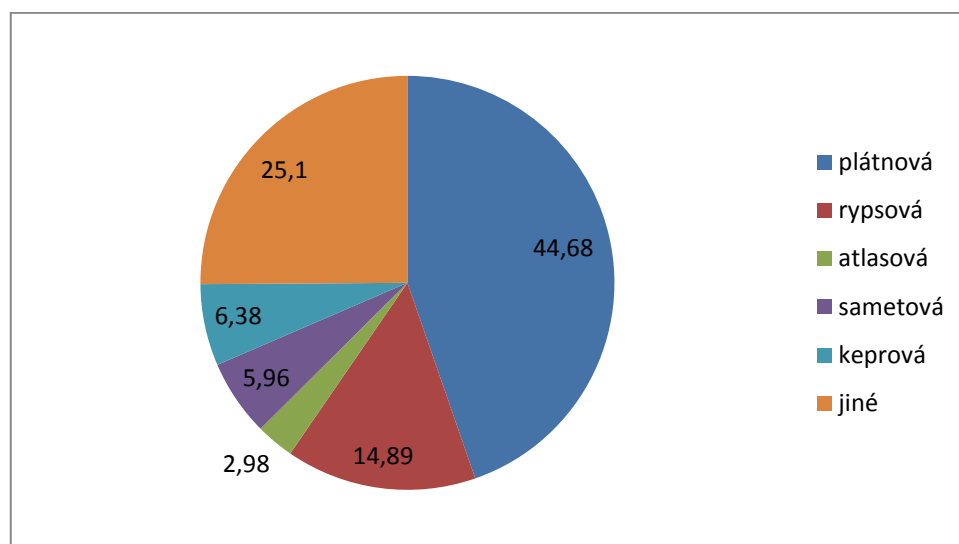
Graf. 1: Procentuální zastoupení jednotlivých materiálů tkanin

¹ Rostlinná vlákna v našem případě nejdou blíže určit, neboť fragmenty byly moc degradované. Dalo se pouze určit, že se jedná o rostlinné vlákno. Všechna rostlinná vlákna jsou celulosová. V našem případě se předpokládá, že se jedná o vzorky lýkových vláken (tedy lnu, konopí nebo juty) a ne vláken bavlněných (konzultace s Bc. Janou Bureš Víchovou DiS.).

Zastoupení vazeb je následující: nejčastěji zastoupenou vazbou je vazba plátňová se 105 exempláři (44,7%). Další častěji zastoupenou vazbou je rypsová, tedy zesílená plátňová vazba - 35 případů (14, 9%). Keprovou vazbu reprezentuje 15 fragmentů (6,4%). Sametová vazba je zastoupena 14 kusy (6%). Nejméně textilií bylo provázáno v atlasové vazbě, jen 7 fragmentů, což činí pouhých 3% z celkového počtu textilií. U 59 (25 %) případů nebyla určena vazba. Jedná se o nálezy peří, chlupů nebo různých délkových textilií, šňůry, tkanic tkaných na karetkách, plstí nebo například krajky (Bureš Víchová 2014, příloha 6).

vazba	plátňová	atlasová	rypsová	sametová	keprová	jiné
počet kusů	105	7	35	14	15	59

Tab. 2: Počet fragmentů utkaných v jednotlivých vazbách

Graf 2: Procentuální zastoupení vazeb v souboru

A4-000 a, b.

U nejzajímavějších fragmentů byl proveden podrobnější průzkum. Patří mezi ně 34 fragmentů textilií, některé z nich jsou však pozůstatky jednoho oděvu. Hned první exemplář je tvořen dvěma kusy. Jedná se o nálezy označené A4-000 a, b. Tkaniny s rozměry 14,5x14 a 10x13 cm. jsou utkané z hedvábí s tloušťkou nití osnovy je 256 µm se zákrutem S, tloušťka útku je 606 µm a vlákna jsou bez zákrutu. Dostava nití je 60/ 14 (osnova/útek) nití na cm. Vazba tkaniny je odvozená keprová. Oba fragmenty jsou střiženy do kruhu a pravděpodobně byly k sobě sešity, neboť se na nich zachovaly stopy šití (Bureš Víchová 2014, příloha 7).

A4-005 a

Druhý zajímavý fragment má označení A4-005 a. Tento fragment byl utkáán z hedvábných a lýkových vláken, jeho rozměr fragmentu je 20,5x17 cm. Tloušťka hedvábných nití v osnově je 230 μm a jedná se o niti bez zákrutu. Základní útek je také hedvábný a bez zákrutu a jeho tloušťka je 320 μm . Vzorovací útek je z lýkových vláken se zákrutem Z a tloušťkou nití 422 μm . Dostava je 50/50/4 (osnova/základní útek/vzorový útek) nití na cm. Tkaniny byla utkáána v plátnové, geometricky vzorované vazbě. Vzorový útek se téměř nedochoval, neboť byl tvořen rostlinnými vlákny, která se v podmínkách, v jakých byly fragmenty nalezeny, špatně dochovávají (Bureš Víchová 2014, příloha 7).

A4-005 b

Hedvábný samet má číslo A4-005 b. Rozměry fragmentu jsou 15,5x1,5 cm. Osnovu tvoří dvě soustavy nití – hlavní a vlasová. Obě jsou tvořeny hedvábnými vlákny bez zákrutu. Tloušťka nití základní osnovy je 90 μm a vlasové 263 μm . Útek je také hedvábný a bez zákrutu s tloušťkou přibližně 200 μm . Dostava je 90/30/50 (hlavní osnova/vlasová osnova/útek) nití na cm (Bureš Víchová 2014, příloha 7).

A4-006 a

Další hedvábná sametová tkanina nese označení A4-006 a. Jeho rozměry jsou 13x2,8 cm. Stejně jako u předchozího fragmentu je osnova tvořena dvěma soustavami nití. Nitě v osnově jsou bez zákrutu, nitě v hlavní osnově jsou 161 μm silné a nitě ve vlasové osnově mají sílu 200 μm . Nitě v útku jsou také bez zákrutu a jejich tloušťka je 215 μm . Dostava této tkaniny je 90/30/36 nití na cm (hlavní osnova, vlasová osnova/útek). Tkanina je tvořena dvěma přibližně stejně velkými kusy látky, které jsou spojeny šňůrkou našitou podél delších okrajů. Ta je přišita hedvábnou nití, která má zákrut 2sZ. Samotná šňůrka je stáčená se zákrutem 2sZ. Sametová vazba je shodná s fragmentem A4-005 b (Bureš Víchová 2014, příloha 7).

A4-006 c

Následující tkanina je pětivazný atlas tvořený hedvábnými nitěmi. Osnovní nitě jsou tlusté 121 μm , kdežto útkové jsou tlusté přibližně 200 μm . Osnovní nitě mají zákrut S, ale útkové jsou bez zákrutu. Dostava této tkaniny je 125/30 nití na cm. Fragment je vzorovaný a jedná se o damašek s florálním motivem. Tkanina je tkaná tak, že se střídá lesklý efekt s matnými místy (Bureš Víchová 2014, příloha 7).

A4-006 d

Dalším fragmentem je A4-006 d. Jedná se o tkaninu s plátňovou vazbou s rozměry 28,5x39 cm. Vlákná v osnově jsou hedvábná, bez zákrutu, s tloušťkou 155 μm . Základní útek je také hedvábný a stejně jako osnovní nitě bez zákrutu. Jejich tloušťka je 255 μm . Vzorový útek tvoří degradovaná lýková vlákna. Nitě byly zakrouceny ve směru Z s tloušťkou 470 μm . Dostava je 36/32/16 nití na cm (osnova/základní útek/vzorový útek). Tato tkanina je geometricky vzorována (Bureš Víchová 2014, příloha 7).

A4-014 b

Třetí samet nese označení A4-014 b a má rozměr je 54,5x1,5 cm. Je opět tvořen z hedvábí a stejně jako předchozí fragmenty je utkán dvěma soustavami osnovních a jednou soustavou útkových nití. Nitě hlavní osnovy jsou mírně zatočené ve směru S a jejich tloušťka je 239 μm , nitě vlasové osnovy jsou bez zákrutu s tloušťkou 390 μm . Útkové nitě jsou bez zákrutu a jejich tloušťka je 215 μm . Dostava této tkaniny 18/18/42 nití na cm (hlavní osnova/vlasová osnova/útek). Tato tkanina je sametka, tedy hedvábný pásek. Na jeho konci jsou kovová očka (Bureš Víchová 2014, příloha 7).

A4-015 c, d, e, f, g, h

Jedním z nejzajímavějších exemplářů je tkanina složená z šesti částí (A4-015 c, d, e, f, g, h). Velikost jednotlivých fragmentů je 9,5x10 (respektive 22); 5x6 (14); 7x7,5; 1,8x2; 1x1,5; 4,5x0,5 cm. Tkanina je v plátňové vazbě a zezadu je prošitá hedvábnou nití. Zachovalo se několik hedvábných prýmků tvořících zapínání s hedvábnými knoflíčky. Tkanina je vlněná, se zákrutem osnovy Z a útku S. Tloušťka osnovních nití je 627 μm a tloušťka útkových je 564 μm . Dostava tkaniny je 18/15 nití na cm. Prýmky jsou z hedvábných nití s tloušťkou 401 μm a zákrutem S. Zachované dva knoflíky jsou také hedvábné, s průměrem je 8 mm a jejich nitě jsou bez zákrutu. Jedná se o jeden z nejzajímavějších nálezů v tomto souboru (Bureš Víchová 2014, příloha 7).

B4-092 f

Textilie B4-092 f je pětivazný atlas tkaný z hedvábných nití. Nitě v osnově jsou bez zákrutu s tloušťkou 195 μm . Útkové nitě jsou taktéž bez zákrutu a jejich tloušťka je dost podobná – 188 μm . Dostava této tkaniny je 125/50 nití na cm. Látka je vzorovaná florálním motivem, jedná se tedy o damašek. Vzor je založen na kontrastu lesklých a matných částí.

Fragment je značně pomačkaný a jeho rozměry jsou 12x14,9 cm (Bureš Víchová 2014, příloha 7).

B4-092 h

Další fragment je poněkud komplikovanější. Jedná se o fragment s označením B4-092 h a rozměry 17,6x1,8 cm. Tkanina má pruhový vzor, který vznikl střídáním odvozené plátnové vazby se sedmivazným osnovním atlasem. Vlákna jsou hedvábná, v osnově i útku bez zákrutu. Jejich tloušťka je 279 μm v osnově a 320 μm v útku. Dostava tkaniny je 55/40 nití na cm (Bureš Víchová 2014, příloha 7).

B4-092 l

Rozměrově největší fragment B4-092 l má rozměry 40x53,5 cm. Do něho prostorově zapadá fragment B4-092 n s rozměrem 13,5x10 cm. Vazba je v tomto případě plátnová z hedvábných nití bez zákrutu. Tloušťka nití v osnově fragmentu B4-092 l je 151 μm a 116/286 μm u fragmentu B4-092 n. Tloušťka nití v útku fragmentu B4-092 l je 206 μm a fragmentu B4-092 n 224 μm . Dostava nití je 28/32 nití na cm. Tkanina je vzorovaná a vzor byl tvořen celulosovými vlákny, která se ovšem nedochovala. Na kratší straně byla látka začištěna kroužkovacími stehy, na které byla použita hedvábná nit se zákrutem 2sZ a tloušťkou 179 μm . Tato tkanina byla kontaminována peřím (Bureš Víchová 2014, příloha 7).

B4-092 s

Zajímavá je tkanina B4-092 s, neboť má aplikaci a výšivku. Vazba hlavní tkaniny je plátnová, vazba aplikované stuhy je zesílená plátnová. Všechny nitě jsou hedvábné. Tkanina je tkána hedvábnými nitěmi bez zákrutu. V osnově je jejich tloušťka 125 μm a v útku 143 μm . Dostava tkaniny je 85/50 nití na cm. Stuha je tkána nitěmi v osnově bez zákrutu a v útku se zákrutem 3Z. Tloušťka osnovních nití je 163 μm a útkových nití 3x181 μm . Dostava stuhy je 60/16 nití na cm. Výšivka byla vytvořena nitěmi o tloušťce 771 μm . Fragment je v tvaru L. Na spodní straně fragmentu jsou stopy po další látce, která je ovšem úplně degradovaná. Jednalo se pravděpodobně o podšívku (Bureš Víchová 2014, příloha 7).

B4-092 t

Fragment B4-092 t má rozměry 13x15 cm. Jeho vazba je osnovní samet z hedvábí. Hlavní osnovu tvoří nitě s mírným S zákrutem, kdežto vlasová osnova je bez zákrutu. Nitě hlavní osnovy mají tloušťku 108 μm a vlasové osnovy 170 μm . Útek je stejně jako vlasová

osnova bez zákrutu a jeho tloušťka je 113 μm . Dostava tkaniny je 15/90/46 nití na cm (hlavní osnova/vlasová osnova/útek). Tkanina je hodně pomačkaná. Tloušťka jejích nití je značně nerovnoměrná (Bureš Víchová 2014, příloha 7).

B4-108 a, b, c

Tři fragmenty nesoucí označení B4-108 a, b, c mají vazbu rypsovou. Jedná se o stuhy (tkanice). Rozměry fragmentu a jsou 20x5 cm, fragmentu b 15,5x0,5 cm a fragmentu c 9,5x0,5 cm. Všechny stuhy jsou tkány hedvábnými nitěmi bez zákrutu. Tloušťka nití osnovy je 351 μm , útku 563 μm . Dostava stuhy je 60/15 nití na cm. Mohlo se jednat o knoflíkové dírky oděvu, nebo jako u fragmentu B4-042 u o ozdobnou aplikaci. Stuha je podélně zahnutá a přišitá hedvábnou nití se zákrutem 2sZ (Bureš Víchová 2014, příloha 7).

B4-108 d

Fragment B4-108 d je také hedvábná tkanice, tentokrát ale utkána jako osnovní samet. Hlavní osnova je z nití s mírným S zákrutem o tloušťce 235 μm , nitě vlasové osnovy jsou bez zákrutu a jejich tloušťka je obdobná jako u hlavní osnovy, a to 225 μm . Útek je bez zákrutu a jeho tloušťka je 320 μm . Dostava této tkaniny 18/18/42 (hlavní osnova/vlasová osnova/útek) nití na cm. Rozměr tohoto fragmentu je 22,5x1 cm. Na stužce se nacházejí zbytky hedvábné nitě se zákrutem 2sZ. Fragment A4-014 b má stejnou vazbu (Bureš Víchová 2014, příloha 7).

B4-110 k, m

Další hedvábné tkaniny utkané v osnovním sametu mají rozměry 8,5x15 cm (B4-110 k) a 3x7 cm (B4-110 m). Údaje o hlavní osnově jsou: mírný S zákrut, tloušťka 151; 131 μm . U osnovy vlasové jsou nitě bez zákrutu a jejich tloušťka je 225; 140 μm . Útek je tvořen nitmi s mírným S zákrutem a tloušťkou 219; 130 μm . Oba fragmenty jsou z totožného materiálu s řezaným vlasem. Větší z fragmentů má řasení nebo sklady, ale není jisté, zda se jedná o původní tvar textilie (Bureš Víchová 2014, příloha 7).

B4-110 n

Zajímavá je tkanina s výšivkou (B4-110 n). Je utkána v pětivazném atlasu a opět se jedná o hedvábnou látku. Nitě osnovy i útku jsou bez zákrutu a jejich tloušťka je 190 μm u osnovy a 180 μm u útku. Dostava je 130/60 nití na cm. Výšivka je tvořena pěti silnějšími přízemi technikou tzv. efektní příze (Bureš Víchová 2014, příloha 7).

B4-110

Tkanina B4-110 o je také osnovní samet s rozměry 6x8 cm. Osnova i útek jsou z hedvábných nití. Nitě hlavní osnovy jsou s mírným S zákrutem o tloušťce 139 μm . Vlasová osnova má nitě bez zákrutu a jejich tloušťka je 156 μm . Útkové nitě jsou stočeny do mírného Z zákrutu a jejich tloušťka je 181 μm , Dostava této tkaniny je 24/46/40 nití na cm (hlavní osnova/vlasová osnova/útek). Okraj tkaniny je utkaný v keprové vazbě (Bureš Víchová 2014, příloha 7).

B5-042 m, u

Dalšími zajímavými fragmenty jsou ty s označením B5-042 m, u. Fragmenty jsou velké 4x3 cm (m) a 43,5x21 cm (u). Vazba je v tomto případě plátňová se vzorem. Na tkanině je našitá stuha. Osnovní nitě jsou zakrouceny ve směru mírného S, stejně jako v případě nití útku. Tloušťka osnovních nití je 85 μm a nití útkových 100 μm . Stuha je tkaná v plátňové vazbě s efektem rypsu. Tohoto efektu je docíleno tak, že je v plátňové vazbě použit hrubý útek a jemná hustá osnova. Nitě jsou u stuhy také hedvábné. Osnova je tvořena dvěma soustavami nití – světlou a tmavou. Světlá osnov je zatočena ve směru mírného S, kdežto tmavá osnova má zákrut stočené nitě bez zákrutu ve směru S (2sI). Tloušťka nití světlé osnovy je 313 μm a tmavé osnovy 248 μm . Útek je v tomto případě 2x2sZ. Jejich tloušťka je 350 μm . Dostava této stuhy je 48/12 nití na cm. Tvar fragmentu je B5-042 u je zaoblený. Tkanina je vzorovaná v pruzích s aplikovanými stuhami. Fragment B5-042 m má stejnou vazbu, pouze na něm chybí aplikace. Původní účel fragmentu B5-042 u mohl být buď límec, nebo ramenní lemování kabátce (Bureš Víchová 2014, příloha 7).

B5-042 k, n, q, r, t

Další osnovní samet je tvořen pěti fragmenty B5-042 k, n, q, r, t. Jejich rozměry jsou 5x4,5 cm (k); 7,5x5,5 cm (n); 12x5 cm (q); 6,5x18 cm (r); 19,5x8 cm (t). Tento komplikovaný komplex je tvořen sešitými tkaninami lemovanými stuhou. Vrchní tkanina je sametová a podšívka je v plátňové vazbě. Stejně jako v předchozím případě má plátňová vazba efekt rypsu. Samet je tvořen hedvábnými nitěmi. Jeho hlavní osnova má zákrut mírné S a vlasová osnova je bez zákrutu. Tloušťka těchto nití je 88 μm a 205 μm . Sametový útek je taktéž hedvábný s mírným S zákrutem. Dostava sametu je 84/28/40 nití na cm (hlavní osnova/vlasová osnova/útek). Podšívka je vlněná, s osnovou zakroucenou do Z tloušťkou 340 μm . Jeho útek je zatočen do S a jeho tloušťka je 627 μm . Stuha je tkána v plátňové vazbě s rypsovým efektem. Osnova i útek jsou z hedvábí, jejich zákrut je mírné S a 2x2zS. Tloušťka

těchto nití je u osnovy 206 μm a u útku 4x133 μm . Tkaniny byl sešity hedvábnou nití o tloušťce 356 μm a zákrutu Z. Stuha byla použita na začistění okraje fragmentů B5-042 n, q, r. K těmto fragmentům pravděpodobně náleží i fragmenty B5-042 b, c, d, e, f, g, h, i, j. Jsou totiž shodného materiálu jako podšívka. Tvarově fragment B5-042 r odpovídá límci, stejně tak je tomu i u fragmentu B5-042 n (Bureš Víchová 2014, příloha 7).

6. Analogie k nálezovému souboru Na Rejdišti 1- Praha

Jak je uvedeno v úvodu, jedná se o jediný takto dochovaný a datovaný soubor textilií z našeho území. Podobných nálezů od našich přímých sousedů také není mnoho, nalézají se hlavně na sever od nás v Polsku a v Německu. Z Rakouska a Slovenska nejsou takovéto nálezy známy. Z části je to dáno přírodními podmínkami, z části za to může stav výzkumů a zaměření badatelů, neboť těch, kteří se zabývají novověkými textiliemi, není mnoho. Představitel německé textilní archeologie, který se specializuje na středověké i novověké nálezy z měst, je Klaus Tidow, z jehož prací zde budu vycházet. V Polsku je hlavním aktérem těchto výzkumů Jerzy Maik.

Díky těmto skutečnostem je pramenná základna pro střední Evropu velmi omezená. Několik podobných nálezů máme i za Skandinávie, Nizozemí, Ruska nebo Anglie, většinou jsou však datovány do pozdního středověku. Problém s analogiemi z těchto oblastí je na první pohled zřejmý, nejedná se o námi podobné geografické a ani obchodní lokality. Stejně odlišnosti jsou i u německých a polských analogií, neboť většina měst se nachází na severu těchto zemí a byla členy Hanzy. Vyjmenovat lze namátkou Lübeck, Elbląg a Gdaňsk i Lüneburg (Hering 1943, 241).

6.1 Česká republika

6.1.1 Tábor

Nejbližším souborem je nález textilií z odpadní jímky z domu pasíře Prokopa z Tábora. Tento materiál je datován do 2. poloviny 15. století až do 17. století. Zpracování materiálu provedla Milena Bravermanová. Nalezlo se 39 fragmentů tkanin, z nichž většina byla vlněných (19 kusů). Některé fragmenty pocházely z jedné textilie. 13 textilií bylo lněných a bylo zde dokonce nalezeno 7 fragmentů bavlněných tkanin. U 4 fragmentů nebyla určena vazba, u zbytku převládá vazba plátňová (79,5%), 3 tkaniny jsou plstěné a jen jedna tkanina je keprová (Bravermanová 1998, 125-127).

6.1.2 Praha

Druhým blízkým souborem na českém území je momentálně zpracováváný soubor z Prahy – Nového města (ulice Jungmannova, Vodičkova a Školská). Datace spadá do 14. a 15. století a nalezlo se v něm mnoho organických materiálů včetně přibližně 1 500 fragmentů vlněných a hedvábných textilií. Pochází taktéž ze zamokřených smetištních vrstev Prahy, bohužel je však starší datace (Kohout - Březinová 2015, 229-230).

6.2 Zahraničí

Tím bohužel analogie z našeho území končí a musíme se tedy obrátit do zahraničí, přesněji do Německa a Polska. Jak už bylo řečeno výše, analogie z těchto oblastí jsou také problematické. Většina nálezů pochází z měst ležících v zamokřených oblastech na břehu moře (Lübeck, Gdaňsk, Elblag). Všechna tato města byla hanzovní, tudíž se v nich čile obchodovalo a jejich obyvatelé měli o něco snazší přístup k zahraničním produktům, než tomu bylo například v Praze (Tidow 1992; Grupa, 2012; Maik, 1994).

Jiná je situace ve Freiburgu, kde byly také nalezeny novověké textilie. V tomto případě se nejedná o přímořské město, ale vnitrozemní, avšak kontext celé situace je naprosto odlišný, neboť nálezy pocházejí z jímek augustiniánského kláštera (Banck 1995).

6.2.1 Polsko

6.2.1.1 *Elblag*

Novověké nálezy byly odkryty ve dvou sousedících městech, kterými jsou Gdaňsk a Elblag. Obě města jsou přístavy, takže si navzájem během středověku i novověku konkurovala v obchodu. Textilie z Elblagu pocházejí hlavně ze stok a studen a na rozdíl od našeho souboru jsou velmi dobře datované. Celkově se našlo 780 fragmentů. Datace tkanin je široká, od 2. čtvrtiny 13. století až do 1. poloviny 20. století. Nálezy spadajícími do 13. až 15. století se zde nebudu zabývat z důvodu jejich nízké relevance pro tuto práci (Maik 1994, 213-215, 220; Maik 2013, 227).

Z Elblagu známe z vlněných textilií datovaných od 15. do poloviny 20. století 73 fragmentů. Ve 49 případech byly textilie utkané v plátnové vazbě (69%). Druhou nejčastěji zastoupenou vazbou je čtyřvazný kepr s 20 exempláři (27%), kdežto třívazný kepr je zastoupen pouze třemi fragmenty. Jedním exemplářem je zastoupena rypsová vazba a pětivazný atlas. Dále se našlo ještě 13 fragmentů, které ovšem Maik nepopisuje kvůli jejich malým rozměrům nevhodným ke statistice. Většina vlněných tkanin byla utkána se zákrutem nití SZ nebo ZS. Nadpoloviční většina fragmentů byla valchovaná (49 fragmentů), jednalo se pouze o tkaniny v plátnové nebo keprové vazbě (Maik 1994, 218-220).

Dále se zde našly dva vlněné pásy. Oba byly utkány v plátnové vazbě, a šířka jednoho z nich je 7 cm. O druhém pásku nemáme více informací. K výrobkům z vlny se dále řadí vlněná šňůra, která je datovaná mezi 17. a 19. století a pak dvě vlněné plstě (Maik 1994, 218-220).

Hedvábných fragmentů není mnoho. Celkem bylo nalezeno 22 tkanin, 3 pásy a 2 paličkované krajky a 1 fragment v lomeném kepru. Většina hedvábných tkanin byla utkána v plátňové vazbě, jeden fragment kombinuje plátňovou vazbu s atlasovou. Dva fragmenty jsou pětivazný atlas a jeden fragment je z osmivazného atlasu. Další 4 textilie byly sametové. Fragment z lomeného kepru byl původně nejspíše součástí kapuce. Tento fragment je velmi špatně zachovalý, ale diamantový vzor je stále patrný (Maik 1994, 218-220).

Nalezl se zde jeden zajímavý hedvábný saténový pásek se zlatým geometrickým vzorem na stříbrném podkladu. Dále byly odkryty dva hedvábné pásy. Jeden z nich je v plátňové vazbě a datuje se mezi 17. a 19. století, kdežto druhý je starší, spadá do 16. až 18. století. Atypickými exempláři jsou dva kusy paličkované krajky z kovových nití (Maik 1994, 218-220).

V Elblagu se našly ještě dvě hedvábné šňůry. První z nich je datovaná do 16. až 18. století. Byla stočená ze 2 vláken v S/2Z zákrutu. Druhá elblagská hedvábná šňůra je datovaná do 17. až 19. století a byla zapletená (Maik 1994, 220).

Soubor z Elblagu obsahuje 3 smíšené tkaniny. První tkanina je datována do časového intervalu 16. až 20. století. Její útek byl z vlny a osnova byla pravděpodobně lněná, ale nedochovala se. Druhé dvě tkaniny se datují do 16. až 18. století. Jedná se o velmi kvalitní látky. Keprová vazba je tvořena hedvábnou osnovou a vlněným útkem. Hustota nití na 1 cm je 70-75 nití osnovy na 26-40 nití útku. Smíšené textilie můžeme označit za etamín (Maik 1994, 119, 223).

Maik zjistil, že během časového období od 13. do poloviny 20. století došlo ke změnám v tkaní. Hlavním rozdílem je nárůst plátňové vazby ve 14. a 15. století na úkor kepru. Tento trend je zřejmý i v Oslu nebo Lübecku, jak uvidíme níže. Je to způsobeno zjednodušením výroby a nárůstem počtu textilií (Maik 1994, 221).

Další výzkum v Elblagu proběhl v roce 1998, kdy bylo v odpadní jímce jednoho domu v ulici Wigilijna 34 odkryto 580 fragmentů (z počtu přibližně 780 kusů celkem nalezených v Elblagu) textilií datovaných do 17. a 18. století. Soubor ještě nebyl celkově prozkoumán, je vytvořen tým odborníků, který teprve vyhodnocuje nálezy a výstupem jeho práce by měla být monografie o tomto souboru (Maik 2013, 227-233). Předběžně bylo zjištěno kolem 360 vlněných tkanin, 100 vzorovaných hedvábných tkanin, 120 hladkých hedvábných tkanin.

Vlněné tkaniny v plátňové vazbě mají převážně zákrut ZS a většina z nich je valchovaná. Jen málo tkanin bylo vyrobeno v keprové vazbě. Nalezl se také vzorovaný vlněný fragment v plátňové vazbě, který byl původně zdoben, ale zachoval se pouze malý fragment, tudíž se pouze předpokládá, že šlo o geometrický nebo rostlinný motiv (Maik 2013, 228-229).

Hedvábné nálezy tvoří především tkaniny, ale našlo se i několik stuh. Nevzorované hedvábné tkaniny jsou v různých vazbách, jako je atlasová, plátňová, rypsová i sametová. Některé nezdobené tkaniny jsou tak malé, že se mohlo jednat o vzorované textilie, jejichž vzor se pouze nedochoval. Vzorované hedvábné tkaniny nejsou výjimkou. Nalezla se například hedvábná tkanina v plátňové vazbě s rostlinným vzorem. Další fragment je s rostlinným vzorem, který se podobá damašku (Obr. 25). K dalším nálezům patří jednoduché stuhy a lemovky, které zdobily oděvy (Obr. 26) (Maik 2013, 228-231).

Dále byly nalezeny smíšené textilie z vlny a hedvábí v keprové vazbě 2/1. Také se v nálezovém celku nacházely šňůry z různých vláken. Převažovala vlákna rostlinná, i když byly nalezeny i výrobky z chlupů ze srsti (Maik 2013, 230-231).

Různé odřezky, šité a obnošené fragmenty jasně indikují, že se jednalo o pozůstatky oděvů. Nalezl se i fragment, který nebyl přímo součástí oděvu, ale byl nezbytným doplňkem - sáček, který byl původně naplněn semeny (Maik 2013, 231-232).

6.2.1.2 Gdaňsk

Gdaňsk se může chlubit velkou sbírkou textilních fragmentů, bohužel detailnějšího zpracování se zatím dostalo pouze vlněným textiliím od M. Grupy (2012). Vlněných tkanin bylo nalezeno 4038, provazů 638, plsti 255 fragmentů a hedvábných tkanin jen 29 (Grupa 2012, 33).

Skoro 200 fragmentů bylo na základě dendrochronologických dat datováno od 14. do poloviny 15. století, dalších 200 je datováno do rozmezí od poloviny 15. do 1. čtvrtiny 16. století. U dalších přibližně 3 500 fragmentů chybí dendrochronologická data, tudíž jejich datace je široká - 14. až 20. století (Grupa 2012, 25, 36-46).

V plátňové vazbě bylo nalezeno přes 3000 fragmentů. V tomto počtu je zahrnuto i několik desítek valchovaných nebo pytlovitých tkanin. Druhou nejpočetnější skupinou jsou tkaniny v keprové vazbě. Těch bylo nalezeno přes 600. Stejně jako u plátňových jsou některé tkaniny valchované. Nálezů z česané příze bylo pouze kolem 70. Jedná se o fragmenty v atlasové vazbě nebo v keprové vazbě s vysokou hustotou nití (více než 47 nití v osnově na 1 cm). Tyto

kvalitní tkaniny v atlasové a keprové vazbě z česané příze vypadají na první pohled jako hedvábné, že se jedná o vlnu, bylo zjištěno až při detailním zkoumání (Grupa 2012, 36-50).

Vývoj tkalcovských technik je na této lokalitě sledován od 13. století, kdy převažovaly tkaniny v keprové vazbě 2/1, druhé místo zaujímal keprová vazba 2/2 a až na třetím místě byly tkaniny v plátnové vazbě. Tento obraz se během 14. století mění a na jeho konci stejně jako po další století byly keprové vazby na ústupu a do popředí se dostala právě plátnová vazba (Grupa 2012, 52). Tento trend je patrný i v ostatních městech popisovaných v této kapitole.

6.2.2 Německo

Z Německa existuje několik lokalit s novověkými nálezy tkanin. Jedná se o Lübeck, Lüneburg, Höxter nebo Freiburg.

6.2.2.1 Lübeck

Jako první se zaměříme na textilie z Lübecku, kde byly nalezeny textilie na 65 místech. Fragmentů tkanin se našlo až 10 000, ovšem počítají se mezi ně i pozdně středověké textilie. Jejich datace spadá od přelomu 12. a 13. století do 19. století. Nejvíce nálezů je ovšem z rozmezí 15. a 16. století (Tidow 1993, 517; Tidow 1992, 238).

Většina lübeckých vlněných tkanin je v plátnové vazbě, druhou nejčastější vazbou je kepr. Nadpoloviční většina tkanin v plátnové vazbě je střední kvality a hlavní kombinace zákrutů je v osnově Z a v útku S, ale jsou i kombinované příze SS nebo ZZ. Tkaniny v plátnové vazbě se datují hlavně do 15. a 16. století a bývají valchované. Tkaniny se pruhovaným nebo károvaným vzorem se řadí spíše do 14. století. Poměrně hojně jsou nálezy jemných tkanin v plátnové vazbě (Tidow 1993, 517-518). Většina jemných a středně jemných vlněných tkanin v plátnové vazbě pochází z 15. až 17. století. V tomto období se jednalo o standardní produkty (Tidow 1992, 240).

Poměrně překvapivé jsou nálezy vlněných tkanin v atlasové vazbě. Jejich nejvyšší počet pochází z 16. století, avšak jejich počátky jsou kladeny už do století 15. Tkány byly z kvalitní příze, jejich zákrut byl Z. Odvozené vazby od plátnové jsou rypsová a panama, jejichž zástupci se v Lübecku také našly. 8 fragmentů bylo tkaných v panamě a 2 kusy jsou tkané v rypsové vazbě, všechny ve velmi dobré kvalitě z česané příze. Datace všech těchto fragmentů spadá do první poloviny 16. století (Tidow 1993, 518-519).

V keprové vazbě 2/1 bylo utkáno okolo 400 fragmentů, většinou střední kvality. Zákrut v osnově je nejčastěji S a v útku Z. Nejstarší zlomky se datují do 12. a 13. století, avšak

nejvíce z nich se datuje do 15. a 16. století. V 17. století se tato vazba už skoro nevyskytuje. Keprová vazba 2/2 se vyskytovala hlavně v 16. století. Zákrut příze převažuje SS/ZZ, ale u nejkvalitnějších z česané příze je zákrut vždy Z a hustota 17/17 nití na 1 cm (Tidow 1993, 518-519).

Málo se v Lübecku našlo hedvábných tkanin, pouze 70 z celkového počtu kolem 10 000 fragmentů. Většina z těchto tkanin je utkána v jednoduché plátnové vazbě. Nejméně dva z těchto fragmentů sloužily jako závoj, učených dle velmi jemných nití daleko od sebe. Dalšími vazbami, které se zde vyskytovaly, byly rypsová a atlasová a plánové tkaniny v kombinaci s různými vazbami. Některé z těchto tkanin jsou velmi jemné a kvalitní dosahující dostavy až 50 nití v útku i v osnově na 1 cm, většina z nich má ale dostavu 30 nití na 1 cm v osnově i útku. Největší množství hedvábných tkanin je datováno do 16. století (Tidow 1992, 244-245).

U několika kusů bylo možné určit jejich původní účel nebo zpřesnit jejich dataci. Některé hedvábné damaškové tkaniny byly původně čepcem z 16. století 17. století. Jejich původní barva je žlutá (Tidow 1992, 246). U dvou kusů hedvábí v plátnové vazbě bylo určeno, že společně s koženým kouskem byly součástí *doubletu* z přelomu 16. a 17. století. Další tkaniny mají stopy po šití nebo lemování, takže Tidow předpokládá, že byly součástí kalhot nebo kabátů, pocházející z 16. až 17. století (Tidow 1992, 246).

Další nález, který se pokládá za součást oděvu, je hedvábný pásek o rozměrech 30x3 cm, který mohl být lemem šatů. Tři pásy tkané na destičkách se považují za obrubu šatů. Dlouhý pásek v keprové vazbě pochází z počátku 15. století, ale v té době již nebyl moderní (Tidow 1992, 246).

Ještě se našly dva žluté dámské čepce, které bohužel nejsou datovány. Jsou menší než dva předchozí čepce. Utkány byly v pětivazné atlasové vazbě a jejich okraj je lemován saténovou stuhou v plátnové vazbě, která je 1 cm široká. Další dva širší pásy (1,5 cm) sloužily k upevnění čepce (Tidow 1992, 246). Mohlo by se zdát, že se jednalo o označení prostitutek, nicméně nesmíme zapomínat, že toto barevná spojení s čepcem pochází ze středověku, v novověku už tato striktní barevná politika nebyla nadále uplatňována.

V souboru se vyskytuje několik vzorovaných tkanin. Damašek a samet se datují do 15. až 17. století. Vzory damašku byly buď granátové jablko, listy a úponky. Jeden damašek pocházel z dámského čepce a byl utkána v pětivazném atlasu (Tidow 1992, 245-246).

Lněných tkanin se zachovalo málo, stejně jako na většině takto zkoumaných lokalit. V Lübecku se našly tkaniny smíšené ze lnu a vlny, těmi se ale zde nebudu zabývat, neboť žádnou takovou tkaninu z našeho materiálu neznáme. Nalezly se ovšem i tkaniny z vlny a hedvábí pocházející pravděpodobně ze 17. století. Jedna z těchto tkanin byla vysoké kvality, 28 vlněných nití na 40 hedvábných nití na 1 cm (Tidow 1992, 247).

V Lübecku se našly další smíšené tkaniny, které ovšem Tidow nepřičítá k těm předchozím. Jejich rozdíl tkví hlavně v mnohem nižší dostavě než u předchozích tkanin. Jedna z těchto tkanin je tvořena plátňovou vazbou s rypsovým pruhem. Dostava plátňové vazby je 14 osnovních nití na 11 útkových nití. Plátňová a rypsová vazba se střídají v 1,2 cm širokých páslech. K této tkanině nemáme v našem případě analogii. Dalším typem spíšených textilií je několik fragmentů, které jsou datovány do 17. nebo 18. století, bližší informace k nim však nemáme (Tidow 1992, 247).

Dále se v Lübecku našly i zbytky přízí, nití šněrování a lan. Pletené šňůry byly z hedvábných nití. Nejstarší z nich se datují už do 13. století. Pro vazby jsou kroucené nebo zapletené a pravděpodobně byly vytvořeny z rostlinných vláken. Hedvábné pásy nejsou neobvyklým nálezem v těchto situacích. Většina z těch nalezených v Lübecku byla utkána v plátňové vazbě, někdy v kombinaci s rypsovou. U všech byl zákrut nitě v osnově Z a útkové nitě byly nezkroucené. Jeden pás z 15. století byl zachován celý. Je 265 cm dlouhý a 3 cm široký, zdobený nýtovaným kováním. Vazba tohoto pásu je hrotový kepr 3/1 s okraji v plátňové vazbě. Vzorované pásy pocházejí ze 17. století ze Španělska (Tidow 1992, 238-239, 245).

6.2.2.2 Freiburg

Tkaniny z Freiburgu se našly v latrínách augustiniánského kláštera. Celý soubor čítal na 600 textilií, nicméně prozkoumáno jich bylo kolem 400 kusů. Velikostně nebyl soubor konstantní, objevují se zde jak malé fragmenty, tak i fragmenty o velikosti až 42x29 cm. Kvalita zachovaných tkanin je různá, bylo na nich mnoho nečistot a skladů, a to převážně z toho důvodu, že byly sekundárně využity jako toaletní papír. Článek bohužel neobsahuje přesné počty jednotlivých typů textilií a to především pro to, že soubor je stále ještě ve fázi zpracování (Banck 1995, 267-268). Soubor z latríny je datován na konec 13. až konec 16. století (Tidow 2009, 172).

Většina textilií je ve vysoké kvalitě. Převážná část nálezů je vlněných nebo hedvábných, lněné nebo smíšené textilie se nacházely pouze zřídka. Vlněných tkanin bylo prozatím určeno

kolem 160, z čehož převládají ty v keprové vazbě 2/2. Jedná se o jemné tkaniny dostavou 15-25 nití na 1 cm v osnově i v útku. Ve 20% případů byla tkaniny utkána v třívazném kepru (2/1), jejichž zákrut příze byl výlučně Z. U kepru 2/2 byl zákrut příze S nebo Z bez jasné dominujícího zastoupení jedné z variant (Banck 1995, 268).

Poměrně vysoký podíl byl i hedvábných tkanin. Hedvábné tkaniny bývají tradičně velmi kvalitní a výjimkou nejsou ani ty z Freiburgu. Nejčastějším typem vazby u hedvábných tkanin je plátňová vazba, která se vyskytla minimálně u 100 případů. Tyto tkaniny mají různou barvu, od červené přes hnědou až k odstínům béžové. Většinový zákrut nití u hedvábných tkanin v plátňové vazbě byl zákrut Z. Hustota tkaniny se pohybuje od 34-42 vláken na 1 cm v osnově. V útku bývá počet nití stejný nebo nižší. Mezi další hedvábné tkaniny patří fragmenty závojových tkanin nebo hedvábných tkanin v keprové vazbě. Několik hedvábných tkanin bylo vzorovaných. Mezi ně patří různé kepry a damašky a na 20 sametových a lampasových látek. Často bylo na útek u tohoto typu tkanin používáno kovové vlákno (hedvábné vlákno obalené kovovou nití). Tato technologie byla použita u dvou malých kusů sametu s výšivkou ze zlatého vlákna. Hedvábné tkaniny byly téměř jistě pozůstatky církevních oděvů (Banck 1995, 269-271).

K dalším zajímavým nálezům se řadí dva půlkruhové kusy sametové a damaškové textilie. Měli vzor tzv. granátového jablka a byly napuštěny včelím voskem. Z tohoto důvodu se interpretují jako součásti církevního oděvu. Dále se našel 2,5 cm široký pás z vyšívané závojové tkaniny, jehož konce jsou zakončeny střípci (Banck 1995, 272).

Tyto tkaniny, přestože pocházejí z rozdílného sociálního prostředí než náš materiál, jsou důležité, neboť vysocí církevní hodnostáři nosili luxusní sekulární oblečení. Doklady o tomto chování nalezneme přímo v klášterní kronice (Banck 1995, 272). Tudíž lze freiburgské nálezy porovnávat s naším materiálem, přestože nepochází z církevního prostředí.

6.2.2.3 Lüneburg

V textilním souboru z Lüneburgu byly nalezeny vlněné tkaniny, hedvábné i lněné. Jednalo se o potrhané fragmenty. Z tohoto důvodu nebylo možné u některých fragmentů určit všechny textilně technologické údaje. Lüneburgské textilie jsou datovány do 15. až 17. století (Tidow 1995, 176).

Bylo identifikováno 37 vlněných fragmentů různé kvality a v různé vazbě. Stejně jako u předešlých souborů převažují textilie tkané v plátňové vazbě. Dalším společným prvkem je kvalita vlněných tkanin. Převážně zastoupeny jsou zde středně kvalitní textilie, ovšem našlo

se v tomto souboru i několik případů velmi jemných a kvalitních tkanin, na druhou stranu i hrubých tkanin. Celkem bylo v plátnové vazbě nalezeno 33 fragmentů. Jeden z nich byl z česané příze s hustotou nití 15-22 nití na 1 cm, jež byly zkrouceny v Z závit. Jedná se o velmi malý fragment, jehož současná barva je tmavě hnědá. Do hrubých tkanin bylo zařazeno 22 fragmentů s hustotou 5-14 nití na 1 cm. Střední tkaniny mají dostavu 10 až 15 nití na 1 cm. Převažující zákrut příze u tkanin s plátnovou vazbou je Z u nití osnovy a S u nití útku (27 fragmentů). U několika tkanin došlo nesprávným praním nebo ohýbáním v jednom místě ke zplstnatění. Dále se na fragmentech vyskytují stopy po opracování, jako ořezané hrany, švy nebo stopy pro prošití, což jsou jasné známky toho, že se jedná o zbytky oděvů (Tidow 1995, 176).

Dva fragmenty vlněné tkaniny se našly v hrubé keprové vazbě 2/1 s dostavou 8 nití v osnově a 5 nití v kepru na 1 cm. Zákrut příze je v osnově Z a v útku S. Tato tkanina byla pravděpodobně používána jako vložka. Druhý fragment je utkán v keprové vazbě 2/2 a jedná se o velmi jemnou tkaninu se zbytky hedvábné šicí nitě. Hustota nití je 25-40 nití na 1 cm a zákrut obou nití je Z (Tidow 1995, 177).

Pětivazný atlas zastupují v tomto souboru dva fragmenty, jejichž nitě mají v osnově i v útku Z zákrut. Další fragmenty vlněných tkanin jsou dva fragmenty damašku utkané v pětivazném kepru. Fragmenty jsou z česané příze s hustotou dostavy 22 nití na 1 cm. Motiv nelze přesně určit, ale pravděpodobně se jednalo o listy a úponky (Tidow 1995, 177).

Smíšené tkaniny jsou zastoupeny v kombinaci len a vlna, len a hedvábí a dále také vlna a hedvábí. Smíšená textilie tvořená hedvábím a lnem byla nalezena pouze jedna. Vazba této tkaniny je třívazný kepr. Také jedním zástupcem je zastoupena kombinace česané vlny a hedvábí. Tkanina byla utkána s hustou dostavou (Tidow 1995, 177-178).

Z hedvábných tkanin převažují různé pásy, dále se našel jeden fragment damašku a jeden fragment sametu. Celkem se našlo 10 hedvábných pásků, z nichž jeden je tkaný na karetkách, 4 pásy jsou vzorované a 5 pásků je utkáno v plátnové vazbě. Motivy na vzorovaných páscích jsou rozety, pruhy nebo obdélníky, které jsou ohraničené třemi nebo pěti proužky. Šířka pásků se pohybuje v rozmezí 2 až 4 cm, délka je v rozsahu od 13 do 39 cm. Pásek tkaný utkaný na karetkách je 0,5 cm široký a pro jeho výrobu bylo použito 9 karetek. I na tomto pásku byl jednoduchý vzor. Damašková tkanina je v jednom kusu, ovšem byla sešitá ze stejně velkých fragmentů. Tři strany této tkaniny jsou lemovány. Vazba damašku je pětivazný atlas, který je tvořen žlutým hedvábnými nitěmi. U této tkaniny nebylo možné určit

osnovní a útkové nitě. Hustota nití byla v jedné soustavě až 100 nití a v druhé soustavě 27 nití na 1 cm. Motivem damašku jsou květiny, listy a úponky. Sametová tkanina byla velmi opotřebovaná s řadou trhlin a roztřepeň. Velikost tohoto fragmentu je 19x25 cm. Vazba této tkaniny je rypsová. Hustota nití je v osnově 75 nití v osnově a 35 nití v útku na 1 cm. Na užší straně je tkanina přeložena, čímž vznikl 0,5 cm široký šev se zbytky hedvábné šití nitě v S zákrutu. Vzor této tkaniny nebyl rekonstruován. Z hedvábí je ještě jeden netkaný pás 8 mm široký a 32 cm dlouhý. Na obou koncích byl pás ukončen kovovými pouzdry, z nichž se ale zachovalo jen jedno (Tidow 1995, 178-179).

Jednoduché vlněné tkaniny jsou datovány na přelom 15. a 16. století a od přelomu 16. a 17. století narůstá počet hedvábných tkanin. Až na několik výjimek se nálezy interpretují jako zbytky oděvu. Původ sametu a damašku se klade do Itálie, kdežto za zemi původu u vzorovaných pásků je považováno Španělsko (Tidow 1995, 179-180).

6.2.2.4 Höxter

Textilní nálezy z Höxteru pocházejí jak ze sídlištních vrstev, tak i odpadních stok. Nejstarší nálezy pocházejí ze 13. století, ale většina nálezů pochází z 15. a 16. století. K nálezům se kromě vlněných, lněných a smíšených textilií řadí i zbytky vlněných nebo smíšených přízí. V tomto nálezovém celku chybějí hedvábné tkaniny. Nejedná se o početný soubor, bylo nalezeno do 50 fragmentů (Tidow 1991, 369).

Bylo nalezeno 16 vlněných tkanin. Stejně jako u předchozích případů převažují tkaniny v plátňové vazbě, za nimi jsou čtyři kepry (dva v 2/1 vazbě a dva ve vazbě 2/2) a 4 tkaniny v pětivazném atlasu. Vlněné tkaniny v plátňové vazbě byly datovány na konec 15. až do časného 17. století. Hrubé až středně kvalitní tkaniny mají osnování nitě zkroucené v Z zákrutu, kdežto útkové v S zákrutu. Kvalitní tkaninu z běžné vlněné příze zastupují tři fragmenty, které byly pravděpodobně barvené do červena s dostavou 15 nití v osnově a 12 nití v útku na 1 cm. Z česané příze byl jeden fragment, kterého osnova i útek byly zkrouceny v Z zákrutu. Dostava byla 19 nití v osnově a 18 nití v útku na 1 cm (Tidow 1991, 370-372).

Třívazný kepr je zastoupen 2 exempláři ve střední kvalitě. Kepr 2/2 byl utkán z jemné česané příze se zákrutem Z v obou soustavách. Atlasové jsou 4 tkaniny, které ovšem dříve patřily k jedné látce. Atlas je samozřejmě z česané příze se Z zákrutem v osnově i útku. Na tkanině jsou nalezeny stopy po odstřižení. Dostava osnovy je 25 nití a útku 35 nití na 1 cm (Tidow 1991, 370, 374).

Smíšené tkaniny (kombinace vlny a lnu) byly většinou špatně dochované, často velmi potrhane, hrubé a střední kvality, kromě jednoho fragmentu, který je neobvykle jemný, utkaný v keprové vazbě (Tidow 1991, 374-375).

7. Vyhodnocení

Z předchozí kapitoly poměrně jasně vyplývá, že ve sledovaném období (16. - 19. století) naprosto převládají textilie tkané v plátňové vazbě. Naprosto ve všech představených souborech se jedná o hlavní vazbu. Polští badatelé se domnívají, že tato situace je dána především změnou tkalcovských technik ve 14. století a souvisí také s přistěhováním obyvatel zabývajících se tkalcovstvím z Nizozemí během 13. a 14. století. Technika tkaní se zjednodušovala pravděpodobně také v reakci na zvyšující se poptávku (Maik 2015, 195; Maik 1994, 221).

Tento trend je patrný na úkor keprových vazeb jak 2/1, tak i 2/2, které jsou po plátňové vazbě nejčastějším vazebným typem vyskytujícím se ve většině zahraničních souborů. Toto se ovšem neshoduje s nálezy v našem souboru, neboť v tom je druhou nejčastější vazbou rypsová vazba. Je ovšem otázkou, zda badatelé dostatečně odlišují plátňovou a rypsovou vazbu. Rypsová vazba je totiž odvozeninou plátňové vazby. Tidow například rozlišuje plátňovou a rypsovou vazbu (Tidow 1993, 518), kdežto například u Grupy (2012) není o rypsové vazbě zmínka. Kepr je v našem souboru zastoupen až na třetím místě a jeho počet je víceméně shodný se sametovou vazbou (15 kusů keprové vazby, 14 kusů sametové vazby; Bureš Víchová 2014, příloha 6). Nízký podíl keprové vazby z Rejdiště se shoduje s nálezy z Lüneburgu, kde se od 17. století keprová vazba již skoro nevyskytuje (Tidow 1992, 518).

Sametová vazba není v ostatních souborech moc zastoupena. Větší počet se našel pouze v latríně ve Freiburgu (20 kusů; Banck 1995, 271), 4 fragmenty pocházejí z Elblagu (Maik 1994, 219-220) a jeden z Lüneburgu (Tidow 1995, 178). Mnohem častěji je zastoupen pětivazný samet, kromě jednoho případu, kdy se našel osmivazný (Elblag - Maik 1994, 217). Tkaniny v atlasové vazbě se našly na všech lokalitách, tudíž lze předpokládat, že šlo poměrně o běžnou vazebnou techniku, i když se nejspíše jednalo o luxusnější materiál, neboť se vždy počítal na jednotlivé kusy, nepřekračující 10 fragmentů.

Materiálové zastoupení našeho souboru je poměrně standardní. Jako ve všech případech převládají vlněné textilie, ovšem podíl hedvábí je v porovnávaných souborech různý. V Táboře nebo Höxteru se nevyskytují žádné hedvábné textilie (Bravermanová 1998, 125-127; Tidow 1991, 369-377). Soubory, které jsou svým podílem hedvábných tkanin podobné souboru z Rejdiště, pocházejí z Elblagu z ulice Wigilijna 34 (Maik 2013, 228) a z Freiburgu (Banck 1995, 28-272). Podíl hedvábných textilií je pouze přibližný, neboť oba soubory nebyly zatím prozkoumány úplně detailně. Podíl hedvábných textilií v našem

souboru tvoří 38,3%. V souboru z ulice Wigilijna je to přibližně 38% a ve Freiburgu činí podíl přibližně 32%.

Obě tyto lokality jsou spojovány s vyšší společenskou vrstvou. Freiburgské nálezy jsou z církevního prostředí, které je známe vysokým podílem luxusních textilií (Banck 1995, 267). Obecně lze tedy říci, že pro náš soubor je nejbližší soubor z Elblagu z ulice Wigilijna 34. Je to pro nás dobrá zpráva, neboť tento soubor pochází z jedné odpadní jímky přiřazené ke konkrétnímu domu, u kterého jsou dokonce známi někteří jeho majitelé. Ti patří ke středně bohaté až bohaté vrstvě obyvatelstva a existují o nich záznamy v městských spisech Elblagu. Tento soubor je blízký nejen svým podílem zastoupení textilních surovin, je blízký i datací, která, jak bylo řečeno výše, spadá do 17. a 18. století. Bohužel materiál z této lokality není ještě úplně zpracován, jeho výstupem by však měla být monografie, která bude pravděpodobně stěžejní pro náš soubor (Maik 2013, 227, 232-233).

V souboru z Rejdiště se nenalezly žádné lněné textilie nebo jiné tkaniny rostlinného původu. Nalezly se pouze zbytky rostlinných šňůr nebo jako vysoce degradovaná vlákna ve smíšených textiliích. Maik předpokládá, že podíl tkanin rostlinného původu se rovnal podílu vlněných nebo hedvábných textilií v domácnostech novověkých obyvatel (Maik 2013, 232).

V souboru z Freiburgu je také nedostatek rostlinných vláken. J. Banck připouští, že to tak může být v důsledku podmínek dochování, což je tradiční vysvětlení tohoto jevu, avšak představuje zde druhou teorii, proč je v těchto nálezových celcích málo rostlinných textilních fragmentů. Podle ní to souvisí s rozvojem papírnictví, který se právě ve střední Evropě etabluje v 15. století. Rozšíření papírenské výroby úzce souvisí s vynálezem knihtisku. Papírny měly rostlinné textilie vykupovat (Banck 1995, 277). Tato teorie je zajímavá a rozhodně by zasloužila důkladnější prozkoumání.

V našem souboru se našlo několik vzorovaných hedvábných tkanin, u kterých se mi povedlo zpřesnit jejich dataci a najít analogie. Jedná se o fragmenty číslo A4-006 c a B4-092 f. Obě hedvábné látky mají rostlinný motiv. Na základě porovnání motivů hedvábných tkanin z různých století publikace B. Markowsky *Europäische Seidengewebe des 13. - 18. Jahrhunderts* (1976), se mi podařilo zpřesnit datování těchto dvou textilií, respektive zúžit časové rozpětí od 2. poloviny 16. století maximálně do 1. třetiny 18. století. V tomto období nastupuje nový styl. Motiv listů, úponků a květů zůstává, avšak styl se ze schematického zobrazení stává naturalistickým. Názorněji je to zřejmé z porovnání obrázků (Obr. 27, 28, 29, 30). Původní zemí analogických tkanin je Itálie (Markowsky 1976, 170, 175, 321). To by

korespondovalo i s nálezy sametu a damašku z Lüneburgu, za jejichž domovinu je též považována Itálie, a jejichž vzor byl granátové jablko, listy a úponky. Tyto textilie byly datovány do 15. až 17. století (Tidow 1995, 179-180, 245-246). Podobný vzor na damašku můžeme vidět i na fragmentu z Elblagu (Maik 2013, 230). Původ hedvábných tkanin nebyl prokazován žádnými analýzami, neboť neexistuje srovnávací materiál prokazatelně pocházející z českých zemí. Nicméně se předpokládá, že všechny hedvábné textilie byly importovány. O původu těchto tkanin nemáme informace, a jak již bylo řečeno v kapitole 4., určit původ hedvábné textilie není jednoduché a je třeba určit kritéria, podle kterých definujeme zemi původu.

V nálezovém souboru se vyskytuje i několik plstí – přesněji 8 fragmentů, což činí pouze 3,4%. Nálezy pocházející z Rejdiště jsou z jedné textilie, tudíž faktický podíl by byl mnohem menší. Oproti nejbližšímu nálezu z Tábora je to více než o polovinu méně (v Táboře činí podíl plstí 9,7%; Bravermanová 1998, 125-127).

Dále se v našem souboru se nachází 11 tkanin, které jsou utkány v plátnové vazbě a byly valchovány. Podíl těchto tkanin činí 4,7% z celkového počtu textilií. Jedná se o nízké číslo, neboť podle Tidowa (2010, 66) byly valchované textilie od 15. do 17. století široce rozšířené. Je zde však zapotřebí mít na zřeteli, že stopy po valchování mohly být vlivem intenzivního opotřebení z povrchu tkaniny zcela setřeny.

V Lübecku se u některých nálezů podařilo interpretovat jejich původní účel. Pravděpodobné kusy kapuce a kamaší byly datovány mezi 13. až 15. století. Další fragmenty, u kterých proběhl pokus určit původní funkci, jsou 2 kusy v plátnové a 1 kus v keprové vazbě, které byly zdvojené. J. Jaacks předpokládá, že šlo o fragmenty původem z jednoho oděvu. Jednou z možných interpretací bylo, že se jedná o límec kápě, ale ty jsou datovaná do 14. století. Z tohoto důvodu je pravděpodobnější, že se jedná o výztuž ramen nebo zesílený poklopec, který se objevuje od 15. století. Fragment datovaný do let 1520-1530 o rozměrech 8x6 cm v plátnové vazbě mohl být součástí *doubletu* nebo vnitřní vypodložení stojací manžety (Jaacks 1992, 135-139). V Gdaňsku byl objeven jeden téměř úplný dětský oděv a také několik fragmentů, o jejichž účelu nemůže být mnoho sporů, jako například fragmenty tkanin s knoflíkovými dírkami. V jednom případě se našel vlněný fragment i s knoflíky (Grupa 2012, 229). Fragment s knoflíky byl nalezen i v souboru z Rejdiště. Jedná se o fragmenty A4-015 c, d, e, f, g, h. V našem případě jde vlněnou tkaninu s hedvábnými prýmkami (Bureš Víchová 2014, příloha 7). Lze tedy konstatovat, že funkční prvky jsou stejné, ale naše

fragmenty pocházejí z luxusnějšího oděvu než fragment gdaňský, nejspíše pánského (Obr. 31)., neboť na dámských šatech nebyly knoflíčky běžné

Další fragmenty, u kterých se pravděpodobně podařilo identifikovat jejich původní funkci, jsou ty s označením B5-042 m, u a B5-042 k, n, q, r, t. Na základě dobových kostýmů byly určeny jako součást límce nebo nárameníku (Obr. 32) (Bureš Víchová 2014, příloha 7; Arnold 1985, 74). Fragmenty číslo A4-000 a, b jsou ve tvaru kruhové výseče a přímo na sebe navazují (viz katalog). Na základě vyobrazení z publikace J. Arnold (1985, 31) mohly tyto fragmenty být původně krempou ženského čepce (Obr. 33). Vzhledem k průměru vnitřní kruhové výseče (13,5 cm) by se spíše jednalo o dětský čepce (vnější výseč je přibližně 30 cm). Druhou variantou je, že původně šlo o zdobnou manžetu rukávu pánského *doubletu* (Obr. 34; Arnold 1985, 63). V materiálu z Freiburgu byly nalezeny dva hedvábné polokruhovitě fragmenty s motivem granátového jablka. Byly napuštěny včelím voskem. Původní účel těchto tkanin byl pravděpodobně část ceremoniálního oděvu (Banck 1995, 272).

Analogie se podařilo najít i k paličkované krajce (fragmenty 1060 a-e, dříve byly jeden kus; viz katalog). Dva kusy paličkované krajky byly objeveny v Lüneburgu. Stejně jako v našem souboru se jednalo o hedvábné fragmenty, ovšem ty lüneburské jsou z kovové hedvábné nitě. Maik tento nález považuje za atypický (Maik 1994, 219). Toto konstatování nelze zpochybnit, neboť v žádném z ostatních souborů se paličkováná krajka nevyskytuje.

Pásek s kovovým ukončením A4-014 b. Textilie je tkána v osnovním sametu z hedvábných vláken o rozměrech 54,5 x 1,5 cm. Rentgenovou fluorescencí - ED XRF bylo určeno, že materiál kovového oka je pocínované železo (Bureš Víchová 2014, příloha 7). Sametka s kovovým okem se našla také v souboru z Lübecku, kde je pásek 265 cm dlouhý a 3 cm široký. Vazba tohoto pásu je hrotový kepr s okraji v plátňové vazbě. V souborech se jedná o unikátní vazebnou techniku bez analogií. Níť v osnově i útku měly žlutou barvu. Kovová přezka se zachovala pouze na jednom okraji. Přezka byla na rozdíl od exempláře z Prahy stříbrná. Tento fragment byl datován do 15. století (Tidow 1992, 245). V Lüneburgu se našel také jeden hedvábný stuhy, jež byla ukončena kovovým pouzdrem. Stuhy byla dlouhá 32 cm a široká pouze 8 mm. Části těchto pouzder se zachoval na obou koncích stuhy. O materiálu pouzdra nemáme více informací (Tidow 1995, 179).

Kovové nitě nejsou v novověkých městských souborech zcela neobvyklé, i když se většinou nejedná o početné nálezy, ale spíše o jednotlivé kusy. Pozlacené hedvábné nitě byly odkryty ve Freiburgu. Těmito nitěmi byla vyhotovena výšivka (Banck 1995, 271). Fragment

určený z pražského souboru a nese označení A4-004 d. Jde o délkovou textilií, u níž nebyla určena vazba. Taktéž nebylo určeno, z jakého kovového materiálu nit byla (Bureš Víchová 2014, příloha 6).

Atlasová vazba u vlněných tkanin není zcela běžný nález, vyskytuje se na množství lokalit, avšak jejich počet bývá nízký. Z Rejdiště známe jen jeden fragment (A4-013 c). Jedná se o tkaninu s velmi hustou dostavou (80/22 nití na 1 cm). Vlněné tkaniny v atlasové vazbě se našly v Höxtru (4 kusy původně z jedné tkaniny, Tidow 1991, 374), Gdaňsku (4 kus; Grupa 2012, 39,45) a v Lübecku (Tidow 1992, 239). Všechny vlněné atlasové tkaniny mají shodný zákrut, a to ZZ.

Důležitým kritériem při textilně-technologickém rozboru je určování zákrutu přízí. Vyhodnocením analogických nálezů s naším souborem můžeme konstatovat, že soubor z lokality Na Rejdišti se vymyká celkovému obrazu textilních nálezů ve sledovaném období. Na všech zahraničních sledovaných lokalitách převládá u vlněných tkanin zákrut příze Z v osnově a S v útku, kdežto v materiálu z Prahy jasně převažuje zákrut Z v osnově i útku (Maik 2013, 228; Maik 1994, 239; Tidow 1992, 239; Banck 1995, 268; Grupa 2012, 33-53; Tidow 1991, 372; Tidow 1995, 176; Bureš Víchová 2014, příloha 6).

8. Závěr

Sbírka archeologických textilií datovaných do tak rozsáhlého období, jako je 16. až 19. století, přináší řadu problémů a výzev při jejich interpretaci. Materiál z lokality Na Rejdišti je toho zvláštním příkladem, neboť se jedná o první soubor svého druhu v České republice.

Na pozadí čtyř století byl vývoj módy velmi dynamický a ve značné části odrážel dobové události. V některých obdobích čerpá módní styl z předchozích dob či se některé prvky z módy vytrácí, aby se o několik let později znovu objevily, jako například krinolína. Módu během této periody do značné míry ovlivnila i průmyslová revoluce, která změnila hlavně poměr používání bavlny na úkor lnu.

S módou úzce souvisí produkce tkanin a obchod s nimi. Produkci textilií značně změnila průmyslová revoluce a vynalezení spřádacího stroje na bavlnu a později i len. Tím zanikla většina manufaktur a hlavním centrem výroby levných textilií se stala Velká Británie (Čapek 1951, 18, 38).

Existence specializovaných dílen na produkci hedvábných tkanin je prokázána hlavně v jižní Evropě, kde známe dílny z Bologni, Benátek apod. (Čapek 1951, 93). I z tohoto důvodu se předpokládá, že hedvábné tkaniny z našeho souboru pravděpodobně pocházejí právě z jižní Evropy, neboť epizodní snahy o pěstování borce morušového a výrobu hedvábí v Čechách nemůžeme považovat za úspěšné pokusy. Tento předpoklad podporuje i fakt, že Tidow klade původ hedvábných tkanin ze souboru z Lüneburgu do Itálie, kromě jedné jednoduché hedvábné pásky, které přiřkl domácí původ (Tidow 1995, 179).

Materiál z Rejdiště se mírně vymyká analogiím z okolních států. V hlavní surovině a vazebné technice se sice shodují (vlna a plátňová vazba), nicméně dále lze najít několik odlišností. První z nich je vysoké zastoupení rypsové vazby v pražském souboru, které je co do počtu druhé nejvyšší. Toto zjištění nekoresponduje s ostatními nálezy, kde druhou nejčastější vazbou bývá vazba keprová. Jak bylo zmíněno výše, může to být způsobenou pouze nedostatečným a zjednodušeným popisem zahraničních souborů a ne faktickou absencí či velmi nízkým zastoupením v zahraničních souborech. Ovšem může to i značit jinou preferenci ve výběru textilií pražských obyvatel.

Tradiční předpoklad absence lněných a obecně rostlinných vláken, že se nedochovávaly v důsledku nevhodných podmínek, se snažila vyvrátit J. Banck se svým předpokladem, že rostlinné textilie byly vykupovány rozrůstajícími se papírnami (Banck 1995, 277). Bylo by

vhodné pokusit se tuto tezi prokázat například srovnáním zastoupení lněných (rostlinných) tkanin ze středověkých nálezů před rozšířením papírenství s nálezy novověkými, nicméně to v našich podmínkách nebude možné, pokud se nerozšíří materiální základna archeologického novověkého textilu.

Vysoké procento hedvábných látek (38,3%) nás opravňuje se domnívat, že smetiště využívali středně bohatí až bohatí obyvatelé novověké Prahy. Tento závěr je podložen analogickou situací z ulice Wigilijna 34 z Elblagu, kde poměr hedvábných tkanin činil 38%. S ohledem na skutečnost, že materiál z polské lokality byl vyzvednut z jedné odpadní jímky přiřazené ke konkrétnímu domu, byl Maik schopen určit většinu majitelů domu od poloviny 16. století až do 19. století. Mezi majitele patřil například v polovině 16. století radní a měšťan P. Freiling nebo bohatý měšťan J. Schulz. Dále dům vlastnil bohatý obchodník A. Braun, který byl radním, rychtářem a komořím pro vnitřní záležitosti, nebo měšťané J. Leinkbke a A. Brunig (Maik 2013, 232). Bohužel v době psaní této práce nebyl soubor z ulice Wigilijna 34 celistvě zpracován a publikován, neboť dle předběžné zprávy se jeví jako nejvhodnější analogie k souboru z Rejdiště, a to včetně jeho datace pouze do 17. a 18. století. Tudíž zkoumání našeho souboru není možné zcela uzavřít a bude důležité porovnat nálezy s publikací z lokality Wigilijna 34, která se připravuje (Maik 2013, 233).

U několika fragmentů se podařilo určit jejich původní funkci. Jedná se o zapínání pánského kabátce, límec nebo nárameníky také z pánského doubletu, dále součást dámského (dětského) čepce nebo zdobné manžety rukávu pánského kabátce.

Soubor z Rejdiště není výjimečný pouze velmi vysokým zastoupením tkaniny v rypsové vazbě, ale i směrem zákrutů příze v osnově a útku. Ten v evropském prostředí převažuje ve směrech Z v osnově a S v útku, kdežto v našem souboru je zákrut příze osnovy shodný se zákrutem útku. Jejich směr je Z.

Tuto práci nikdy nebude možné považovat za uzavřenou, neboť s novými archeologickými výzkumy se můžou závěry měnit. Bude tedy vhodné soubor zrevidovat po odkrytí obdobných situací ve střední Evropě, a především na našem území. Po porovnání nových poznatků, by mělo být zřejmé, zda odchylky nálezů z Rejdiště jsou specifické pouze pro tuto lokalitu, či zda se jedná o fenomén postihující celé české země.

Slovníček textilních pojmů

Existuje speciální internetový textilní slovník, který překládá výrazy do 16 jazyků a vysvětluje pojmy související s textilnictvím. Jedná se o webové stránky [texsite.info](http://www.texsite.info) © 2006 - 2008 Textilní zkušební ústav, s.p.², ze kterých také pochází většina definic jednotlivých pojmů v tomto slovníčku.

atlasová vazba - tvoří lesklý vzhled tkanin ³

damašek - lesklá tkanina s hustou dostavou tkaná v atlasové vazbě, vzorovaná ⁴

dostava - počet nití v osnově a útku na šířku a délku 1 cm; hustota tkaniny ⁵

dracoun - příze obtáčená leonským drátkem ⁶

etamín - řídká, průhledná tkanina v plátňové vazbě ⁷

hrotový kepr - taktéž zpáteční kepr; odvozená keprová vazba; vazba tvoří ostré hroty ⁸

keprová vazba - vazba tvořící úhlopříčný motiv, má mnoho odvozenin ⁹

lampas - proplétaný, lesklý prýmek, může být vzorovaný ¹⁰

leonský drátek - nit s textilním jádrem, které je obtáčené kovovým drátkem ¹¹

lomený kepr - odvozená keprová vazba, vytváří pruhy, které připomínají rybí páteř ¹²

osnova - soustava podélných nití tkaniny, rovnoběžná s okraji tkaniny ¹³

panama - odvozená plátňová vazba, porézni ¹⁴

pikotka (pikotka) - plochý prýmek se smyčkami na jenom nebo obou krajích ¹⁵

plátňová vazba - nejjednodušší typ vazby, rub i líc stejný, mnoho odvozenin ¹⁶

prýmek - úzká textilie, většinou pro ozdobu oděvů ¹⁷

² *Texsite.info* [online]. [cit. 2015-07-06]. Dostupné z: <http://www.texsite.info>

³ *Wikipedie* [online]. [cit. 2015-07-07]. Dostupné z: [https://cs.wikipedia.org/wiki/Atlas_\(tkanina\)](https://cs.wikipedia.org/wiki/Atlas_(tkanina))

⁴ *Texsite.info* [online]. [cit. 2015-07-06]. Dostupné z: <http://cz.texsite.info/Damašek>

⁵ *Texsite.info* [online]. [cit. 2015-07-06]. Dostupné z: <http://cz.texsite.info/Dostava>

⁶ *Texsite.info* [online]. [cit. 2015-07-06]. Dostupné z: <http://cz.texsite.info/Dostava>

⁷ *Texsite.info* [online]. [cit. 2015-07-06]. Dostupné z: http://cz.texsite.info/Etamín_%281%29

⁸ *Texsite.info* [online]. [cit. 2015-07-06]. Dostupné z:

http://cz.texsite.info/Zpáteční_kepr%3B_hrotový_kepr

⁹ *Texsite.info* [online]. [cit. 2015-07-06]. Dostupné z: http://cz.texsite.info/Keprová_vazba

¹⁰ *Texsite.info* [online]. [cit. 2015-07-06]. Dostupné z: <http://cz.texsite.info/Lampas>

¹¹ *Texsite.info* [online]. [cit. 2015-07-06]. Dostupné z: http://cz.texsite.info/Leónské_předivo

¹² *Texsite.info* [online]. [cit. 2015-07-06]. Dostupné z: http://cz.texsite.info/Lomený_kepr

¹³ *Texsite.info* [online]. [cit. 2015-07-06]. Dostupné z: <http://cz.texsite.info/Osнова>

¹⁴ *Texsite.info* [online]. [cit. 2015-07-06]. Dostupné z: http://cz.texsite.info/Panama_%282%29

¹⁵ *Texsite.info* [online]. [cit. 2015-07-06]. Dostupné z: <http://cz.texsite.info/Pikotka>

¹⁶ *Texsite.info* [online]. [cit. 2015-07-06]. Dostupné z: http://cz.texsite.info/Plátňová_vazba

¹⁷ *Texsite.info* [online]. [cit. 2015-07-06]. Dostupné z: <http://cz.texsite.info/Prýmek>

rypsová vazba - zesílená plátňová vazba, tvoří žebra ¹⁸

sametka - stuha s krátkým lesklým vlasem ¹⁹

samet - tkanina s krátkým lesklým vlasem ²⁰

satén - hustá tkanina s velmi lesklým povrchem, tkaná v atlasové vazbě ²¹

tkanice - úzká textilie, může být vzorovaná ²²

útek - příčné nitě v soustavě tkaniny ²³

¹⁸ *Texsite.info* [online]. [cit. 2015-07-06]. Dostupné z: http://cz.texsite.info/Rypsová_vazba

¹⁹ *Texsite.info* [online]. [cit. 2015-07-06]. Dostupné z: <http://cz.texsite.info/Samet>

²⁰ *Texsite.info* [online]. [cit. 2015-07-06]. Dostupné z: <http://cz.texsite.info/Sametka>

²¹ *Texsite.info* [online]. [cit. 2015-07-06]. Dostupné z: http://cz.texsite.info/Satén_%282%29

²² *Texsite.info* [online]. [cit. 2015-07-06]. Dostupné z: <http://cz.texsite.info/Tkanice>

²³ *Texsite.info* [online]. [cit. 2015-07-06]. Dostupné z: <http://cz.texsite.info/Útek>

Seznam použité literatury

Arnold, J. 1985: Patterns of Fashion. The cut and construction of clothes for men and women c1560 - 1620. New York.

Balatka, B. 2001: Geomorfologické poměry a členění reliéfu. In: Kovanda a kol.: Neživá příroda Prahy a jejího okolí. Praha, 11-17.

Banck, J. 1995: Die Textilfunde. In: Banck, J. - Fingerlin, I. a kol: Die Latrine des Augustinereremiten - Klosters in Freiburg um Breisgau, 267-282.

Barber, E. J. W. 1991: Prehistoric textiles: The development of clothing in the Neolithic and bronze ages. New Jersey.

Bečková, K. 1996: Svědectví Langweilova modelu Prahy. Praha.

- *2005: Zmizelá Praha: Staré Město. Praha.*

Bedrníček, P. 2007: Náměstí, rynky a náměstíčka historické Prahy. Praha.

Boehn, M. von, 1989a: Die Mode; Bea Ingrid Loschekb. Bd. 1, Eine Kulturgeschichte vom Mittelalter bis zum Barock. München.

- *1989b: Die Mode: eine Kulturgeschichte vom Barock bis zum Jugendstil. München.*

Bravermanová, M. 1998: Textilie. In: Krajíc, R. a kol: Dům pasíře Prokopa v Táboře: (archeologický výzkum odpadní jímky v domě čp. 220). Tábor, 125-127.

- *2014: Látky, oděvy a šat. In: Dvořáčková - Malá, D. - Zelenka, J. a kol.: Přemyslovský dvůr. Život knížat, králů a rytířů ve středověku. Praha, 299-332.*

Bravermanová, M. - Březinová, H. - Urbanová, K. 2011: Metodika výzkumu archeologických textilních nálezů. Zprávy památkové péče, ročník 71, číslo 2. Praha, 97-104.

Bravermanová, M. - Lutovský, M. 2001: Hroby, hrobky a pohřebiště českých knížat a králů. Praha.

Březinová, M. 1997: Doklady textilní výroby v 6. - 12. století na území Čech, Moravy a Slovenska. Památky archeologické LXXXVIII. Praha, 124-179.

- 2012: Textilní fragmenty na kovových předmětech z archeologických výzkumů v Žalově u Prahy. In: Tomková, K. a kol.: Levý Hradec v zrcadle archeologických výzkumů. Pohřebiště. Díl I. Praha, 273-281.
- 2013: Finds of textile fragments and evidence of textile production at a major excavation site of the Great Moravia in Mikulčice (South Moravia, Czech Republic). In: Banck-Burges, J. - Nübold, C. (eds.): NESAT XI. The North European Symposium for Archaeological Textiles XI. Leidorf, 193-196.

Buben, M. 1994: Encyklopedie heraldiky. Praha.

Bureš Víchová, J. 2014: Konzervátorská zpráva. Soubor fragmentů textilií a usní z archeologického nálezu Na Rejdišti 1 - Praha 1. Praha.

Cichrová, K. - Havlíková, A. - Kopecká, I. 2002: Textil, kůže a pergamen. In: Kopecká (ed.): Preventivní péče o historické objekty a sbírky v nich uložené. Příloha časopisu Zprávy památkové péče, ročník 62. Praha, 67-73.

Condra, J. (ed.) 2008a: The Greenwood encyclopedia of clothing through world history. Volume 1. Prehistory to 1500 CE. Westport.

- 2008b: The Greenwood encyclopedia of clothing through world history. Volume 2. 1501-1800. Westport.
- 2008c: The Greenwood encyclopedia of clothing through world history. Volume 3. 1801 to the present. Westport.

Crowfoot, E. - Pritchard, F. - Staniland, K. 2001: Textiles and clothing c.1150 - c.1450. Londýn.

Crawford, J. 2004: Clothing Distribution and Social Relations c. 1350 - 1500. In: C. Richardson (ed.): Clothing Culture, 1350 - 1650. Aldershot, 153-165.

Čapek, J. 1951: Textilní vlákna: příruč. pro odb. kursy v textilním prům. a pro odb. textilní šk. Praha.

Davenport, M. 1948a: The Book of Costume. Volume I. New York.

- 1948b: The Book of Costume. Volume II. New York.

Dlouhá, M. 2001: Symbolika barev ve středověku. Kuděj: časopis pro kulturní dějiny. Praha, 14-38.

Faldyna, J. 1965: O vzniku textilní výroby ve Frýdku-Místku. In: Hrozek, A. a kol. (eds.): 700 let Frýdku Místku. Frýdek Místek, 215-219.

Grupa, M. 2012: Welniane tekstylia pospólstwa i plebsu gdańskiego (XIV-XVII w.) i ich konserwacja. Toruń.

Gillis, C. - Nosch, M.-L. B. 2007: First aid for the excavation of archaeological textiles. Oxford.

Guelton, M.-H. 2006: Vocabulary of Technical Terms. Fabrics. CIETA. Lyon.

Harvey, S. M. 2008: The seventeenth century. In: Condra, J. (ed.) 2008: The Greenwood encyclopedia of clothing through world history. Volume 2. 1501-1800. Westport, 79-164.

Hering, E. 1943: Hansa. Die Deutchehanse. Praha.

Hladký, L. 1984: Jihlavský obchod se soukenými výrobky v 16. - 18. století. Z dějin textilu, sv. 6. Ústí nad Orlicí, 105-120.

Hofmann, G. 1984: Metrologická příručka pro Čechy, Moravu a Slezsko do zavedení metrické soustavy. Plzeň.

- 1985: Problematika starých měr při výrobě textilu v Čechách. Z dějin Textil. I. setkání historiků textilního a oděvního průmyslu. Supplementu 4. Ústí nad Orlicí, 74-78.

Holbach, R. 2015: Cloth Production and Cloth Trade in Hanseatic Towns with regional and Non-Regional Products Reflected in Normative and other Sources. In: Huang, A. L. - Jahnke, C. (eds.): Textiles and the Medieval Economy. Production, Trade and Consumption of Textiles 8th - 16th centuries. Oxford, 167-187.

Jaacks, G. 1992: Kostümgeschichtliche untersuchung der Lübecker textilfunde. In: Bender Jørgensen, L. - Munksgaard, E. (eds): Archaeological textiles in northern Europe: report from the 4th NESAT Symposium 1. - 5. May 1990 in Copenhagen. Kodaň, 134-140.

Kohout, D. - Březinová, H. 2015: An Assemblage of Medieval Archaeological Textiles from Prague: a Study of Current and Original Colours. [v tisku].

Konečný, M. 2003: Česká keramika: rukověť keramického průmyslu v Čechách 1748-1948. Praha.

Korteová, J. 2012: Doklady textilní výroby v českém eneolitu. Bakalářská práce. Uloženo na Ústavu pro archeologii pravěku a středověku, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze. Praha.

Kostelníková - Belcredi 1987: Mazanice s otiskem textilie. Archeologické rozhledy XXXIX. Praha, 101.

Králík, M. 2008: Fragment mazanice s otiskem textilu z Křižanovic. Pravěk. Časopis moravských a slezských archeologů. Nová řada 18. Brno, 419-420

Kybalová, L. 1996: Dějiny odívání: Renesance. Praha.

- *1997: Dějiny odívání: Barok a rokoko. Praha.*
- *1998: Dějiny odívání: Starověk. Praha.*
- *2001: Dějiny odívání: Středověk: Praha.*
- *2004: Dějiny odívání: Od empiru k druhému rokoku. Praha.*
- *2006: Doba turnýry a secese. Praha.*
- *2009: Dějiny odívání: Od „zlatých dvacátých“ po Diora. Praha.*

Kybalová, L. - Herbenová, O. - Lamarová, M. 1973: Obrazová encyklopedie módy. Praha.

Laš'ovka, M. - Ledvinka, V. a kol. 1997: Pražský uličník. Encyklopedie názvů pražských veřejných prostranství. 1. díl. Praha.

Pávek, M. 1971: Textilní výroba v historickém přehledu. Díl I. Praha.

Piponnier, F. - Mane, F. 1997: Dress in the Middle Ages. New Haven.

Podliska, J. – Staňková, V. 2009: Praha 1 - Staré Město, Na Rejdišti 1, čp. 77, ppč. 992, nálezová zpráva o archeologickém výzkumu č. 2008/29 NPÚ, ú.o.p. v hl. m. Praze, NZ archiv ARÚ AV ČR čj. 5352/09. Praha.

Machačová - Matějček 1991a: Nástin vývoje textilní výroby v českých zemích v období 1781-1848. I. díl: Obecné předpoklady. Produkce a zaměstnanost. Trh a odbyt. Opava.

- *1991b: Nástin vývoje textilní výroby v českých zemích v období 1781-1848. II. díl: Suroviny. Technika. Hospodaření. Opava*
- *1992: Nástin vývoje textilní výroby v českých zemích v období 1781-1848. III. díl: Sociální vývoj, Exkursy. Závěr. Opava.*

Maik, J. 1994: Untersuchungen an mittelalterlichen und neuzeitlichen Textilfunden aus Ausgrabungen in Elblag (Elbing). In: Jaacks, G. - Tidow, K. (eds.): Textilsymposium Neumünster, 4.-7. 5. 1993 (NESAT V): Archäologische Textilfunde - Archeological Textiles. Neumünster.

- 2013: Gewebe in einem wohlhabenden Elbinger Haus (17. – 18. Jahrhundert). In Banck-Burgess, J. - Nübold (eds.): The North European Symposium for Archaeological Textiles XI: 10 - 13 May 2011 in Esslingen am Neckar. Leidorf, 227-233.
- 2015: Cloth in the Large Cities of Medieval Poland: Production and Trade. In: Huang, A. L. - Jahnke, C. (eds.): Textiles and the Medieval Economy. Production, Trade and Consumption of Textiles 8th - 16th centuries. Oxford, 189-203.

Mainuš, F. 1959: Plátenictví na Moravě a ve Slezsku v XVII. a XVIII. století. Ostrava.

Markowsky, B. 1976: Europäische Seidengewebe des 13. - 18. Jahrhunderts. Kolín.

Moore, J. G. 2008: The eighteenth century. In: Condra, J. (ed.) 2008: The Greenwood encyclopedia of clothing through world history. Volume 2. 1501-1800. Westport, 243-268.

Musil, F. 2012: Počátek a konec textilní tradice města Ústí nad Orlicí. In: Čáp, J. (ed.): Náchodsko od minulosti k dnešku: sborník příspěvků. In memoriam PhDr. Ladislav Hladký, CSc., sv. 7. Liberec, 129-150.

Muthesius, A. 2003: Silk in the medieval world. In: Jenkins, D. (ed.): The Cambridge History of Western Textiles I. Cambridge, 325-354.

Nachtmannová, A. 2012: Mezi tradicí a módou. Odívání v Čechách od renesance k baroku. Praha.

Netherton, R. 2008: The View from Herfjólfsnes: Greenland's Transition of the European Fitted Fashion. Medieval clothing and textiles 4. Woodbridge, 143-172.

Opravil, E. 1977: K nejstarším dokladům lnu (*Linum usitatissimum* L.) na území ČSSR z Hlinska a Mohelnice (okr. Přerov, Šumperk), Přehled výzkumů 1975, 14-15.

Østergard, E. 2004: Woven into the Earth. Textiles from Norse Greenland. Aarhus.

Rothstein, N. 2003: Silk in the Early Modern Period c. 1500-1780. In: Jenkins, D. (ed.): The Cambridge History of Western Textiles I. Cambridge, 528- 561.

Rothstein, N. - Levey, S. M. 2003: Furnishings, c. 1500-1780. In Jenkins, D. (ed.): The Cambridge History of Western Textiles I. Cambridge, 631- 658

Ruth, F. 1995: Kronika královské Prahy a obcí sousedních. Díl II. Praha.

Safrtalová, Z. 2010: Oděv, schránka lidského těla i duše (Renesanční odívání měšťanských elit v metropolích zemí Koruny české). Ústí nad Labem.

Sedláček, A. 1923: Paměti a doklady o staročeských mírách a váhách. Praha.

Sichel, M. 1984a: History of men's costume. Londýn.

- *1984b: History of women's costume. Londýn.*

Starec, P. 2005: Od Muráni nad obecní strouhou k hotelu na Alšově nábřeží. Jedna z proměn staroměstského břehu ve světle archeologického a environmentálního výzkumu. Documenta Pragensia XXI, 27-38.

Šmidová, K. 2014: Archeological Textiles: Assessing. Potentials and Problems for Culture Historical Research. Nepublikovaná semestrální práce obhájená na Department of Archaeology and Social Anthropology at the University of Tromsø, The Arctic university of Norway. Tromsø.

Šubert, F. A. 1880: Čechy. Díl 3. Praha, část 2.

Šůla, J. 1985: Pěstování a zpracovávání lnu a konopí v Orlických horách a v Podorlicku (Příspěvek k problematice vzniku, rozvoje a rozpadu orlickohorské plátenické oblasti v předindustriálním období). Z dějin textilu, sv. 9. Ústí nad Orlicí, 37-82.

Thiel, E. 1963: Geschichte des Kostüms: die europäische Mode von den Anfängen bis zur Gegenwart. Berlin.

Tidow, K. 1991: Mittelalterliche und frühneuzeitliche Textilfunde aus Höxter. Neue Ausgrabungen und Forschungen in Niedersachsen 19, 369-378

- *1992: Spätmittelalterlichen und frühneuzeitlichen Wollgewebe und andere Textilfunde aus Lübeck (Zusammenfassende Bewertung und Vergleiche). Lübecker Schriften zur Archäologie und Kulturgeschichte. Bonn, 227-271.*

- 1993: Spätmittelalterliche und frühneuzeitliche Wollgewebe aus Lübeck, London und Oslo. Archäologie des Mittelalters und Bauforschung im Hanseraum: Eine Festschrift für Günter P. Fehring Gläser, Manfred. Rostock, 517-523.
- 1995: Spätmittelalterliche und frühneuzeitliche Textilfunde aus Lüneburg. Archäologie und Bauforschung in Lüneburg 1, 175-187.
- 2009: Mittelalterliche und frühneuzeitliche Textilfunde aus Ausgrabungen in Baden-Württemberg - Unansehnliche Stoffreste erzählen Textilgeschichte. Denkmalpflege in Baden-Württemberg, Bd. 38, 171-177.
- 2010: Tuche, Zeuge und andere Wollgewebe aus dem nördlichen Mitteleuropa. In: Fasciculi Archaeologiae Historicae. From Studies into Ancient Textiles and Clothing. Fasciculus XXIII. Łódź, 61-67.

Turnau, I. 1991: History of dress on central and eastern Europe from the sixteenth to the eighteenth century. Varšava.

Uchalová, E. 1999: Česká móda 1780-1870: pro salon i promenádu. Praha.

van der Wee, H. 2003: The Western European Woollen Industries, 1500-1750. In Jenkins, D. (ed.): The Cambridge History of Western Textiles I. Cambridge, 397- 472.

Vlček, P. 1996 (ed.): Umělecké památky Prahy. Staré Město, Josefov. Praha.

Wild, J. P. - Walton Rogers, P. 2003: Introduction. In: Jenkins, D (ed.): The Cambridge History of Western Textiles I. Cambridge, 9 – 29.

Winter, Z. 1893: Dějiny kroje v zemích českých. Od počátku století XV. až po dobu Bělohorské bitvy. Praha.

Winter, Z. 1906: Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a v XV. století. Praha.

Winter, Z. 1913: Český průmysl a obchod v XVI. věku. Praha.

Zítek, O. 1962: Lidé a móda. Praha.

Žegklitz, J. - Samojská, K. - Zavřel, J. 2011: Závěrečná zpráva o provedení archeologického výzkumu před rekonstrukcí budovy Pražské konzervatoře na parcele čp. 77 v ulici Na rejdišti č. or. 1 (parc. č. 992) v katastrálním území Staré Město - Praha 1. Praha.

Internetové zdroje

Atlas (tkanina). *Wikipedie* [online]. Wikipedie, 2015 (ed.) [2015-07-07]. Dostupné z: [https://cs.wikipedia.org/wiki/Atlas_\(tkanina\)](https://cs.wikipedia.org/wiki/Atlas_(tkanina))

Damašek. *Texsite.info* [online]. Texsite.info, © 2006 – 2008 Textilní zkušební ústav, s.p. [2015-07-07]. Dostupné z: <http://cz.texsite.info/Damašek>

Dostava. *Texsite.info* [online]. Texsite.info, © 2006 – 2008 Textilní zkušební ústav, s.p. [2015-07-07]. Dostupné z: <http://cz.texsite.info/Dostava>

Dracoun. *Texsite.info* [online]. Texsite.info, © 2006 – 2008 Textilní zkušební ústav, s.p. [2015-07-07]. Dostupné z: <http://cz.texsite.info/Dostava>

Etamín. *Texsite.info* [online]. Texsite.info, © 2006 – 2008 Textilní zkušební ústav, s.p. [2015-07-07]. Dostupné z: http://cz.texsite.info/Etamín_%281%29

Keprová vazba. *Texsite.info* [online]. Texsite.info, © 2006 – 2008 Textilní zkušební ústav, s.p. [2015-07-07]. Dostupné z: http://cz.texsite.info/Keprová_vazba

Lampas. *Texsite.info* [online]. Texsite.info, © 2006 – 2008 Textilní zkušební ústav, s.p. [2015-07-07]. Dostupné z: <http://cz.texsite.info/Lampas>

Leónské předitivo. *Texsite.info* [online]. Texsite.info, © 2006 – 2008 Textilní zkušební ústav, s.p. [2015-07-07]. Dostupné z: http://cz.texsite.info/Leónské_předitivo

Lomený kepr. *Texsite.info* [online]. Texsite.info, © 2006 – 2008 Textilní zkušební ústav, s.p. [2015-07-07]. Dostupné z: http://cz.texsite.info/Lomený_kepr

Osnova. *Texsite.info* [online]. Texsite.info, © 2006 – 2008 Textilní zkušební ústav, s.p. [2015-07-07]. Dostupné z: <http://cz.texsite.info/Osnova>

Panama (2). *Texsite.info* [online]. Texsite.info, © 2006 – 2008 Textilní zkušební ústav, s.p. [2015-07-07]. Dostupné z: http://cz.texsite.info/Panama_%282%29

Piketka. *Texsite.info* [online]. Texsite.info, © 2006 – 2008 Textilní zkušební ústav, s.p. [2015-07-07]. Dostupné z: <http://cz.texsite.info/Piketka>

Plátnová vazba. *Texsite.info* [online]. Texsite.info, © 2006 – 2008 Textilní zkušební ústav, s.p. [2015-07-07]. Dostupné z: http://cz.texsite.info/Plátnová_vazba

Prýmek. *Texsite.info* [online]. Texsite.info, © 2006 – 2008 Textilní zkušební ústav, s.p. [2015-07-07]. Dostupné z: <http://cz.texsite.info/Prýmek>

Rypsová vazba. *Texsite.info* [online]. Texsite.info, © 2006 – 2008 Textilní zkušební ústav, s.p. [2015-07-07]. Dostupné z: http://cz.texsite.info/Rypsová_vazba

Samet. *Texsite.info* [online]. Texsite.info, © 2006 – 2008 Textilní zkušební ústav, s.p. [2015-07-07]. Dostupné z: <http://cz.texsite.info/Samet>

Sametka. *Texsite.info* [online]. Texsite.info, © 2006 – 2008 Textilní zkušební ústav, s.p. [2015-07-07]. Dostupné z: <http://cz.texsite.info/Sametka>

Satén (2). *Texsite.info* [online]. Texsite.info, © 2006 – 2008 Textilní zkušební ústav, s.p. [2015-07-07]. Dostupné z: http://cz.texsite.info/Satén_%282%29

Tkanice. *Texsite.info* [online]. Texsite.info, © 2006 – 2008 Textilní zkušební ústav, s.p. [2015-07-07]. Dostupné z: <http://cz.texsite.info/Tkanice>

Útek. *Texsite.info* [online]. Texsite.info, © 2006 – 2008 Textilní zkušební ústav, s.p. [2015-07-07]. Dostupné z: <http://cz.texsite.info/Útek>

Zpáteční kepr; hrotový kepr. *Texsite.info* [online]. Texsite.info, © 2006 – 2008 Textilní zkušební ústav, s.p. [2015-07-07]. Dostupné z: http://cz.texsite.info/Zpáteční_kepr%3B_hrotový_kepr

Seznam tabulek

Tab. 1: Počet fragmentů z jednotlivých materiálů

Tab. 2: Počet fragmentů utkaných v jednotlivých vazbách

Seznam grafů

Graf 1: Procentuální zastoupení jednotlivých materiálů tkanin

Graf 2: Procentuální zastoupení vazeb v souboru